

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

Diplomová práce

2018

Martin Prokleška

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Komunismus jako náboženství

Martin Prokleška

Diplomová práce

2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Martin Prokleška**

Osobní číslo: **H15418**

Studijní program: **N6101 Filozofie**

Studijní obor: **Religionistika**

Název tématu: **Komunismus jako náboženství**

Zadávací katedra: **Katedra religionistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student se bude zabývat otázkou, zda lze komunismus religionisticky označit za náboženství či kryptonáboženství. Po stručném uvedení do problematiky sekulárních (politických) náboženství obecně se zaměří na teorii i praxi komunismu (především sovětského a československého) a pokusí se na konkrétních příkladech (role strany, vůdce, mýtu, eschatologie, rituálů, symbolů...) ukázat, že tato ideologie obsahuje náboženské prvky. Stranou jeho pozornosti nezůstane ani vztah mezi komunismem a křesťanstvím a možnost interpretace komunistického pronásledování církví jako boje proti "konkurenčnímu" náboženství.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

- ARENDRT, Hannah. Původ totalitarismu I-III. Překlad Jana Fraňková. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2013.**
- BALÍK, Stanislav - KUBÁT, Michal. Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů. Praha: Dokořán, 2004.**
- BOCHENSKI, Józef Maria. Marxismus-leninismus: Věda nebo víra. Olomouc: Velehrad, 1994.**
- BUDIL, Ivo T. (ed.). Totalitarismus: Interdisciplinární přehled. Plzeň: Západočeská univerzita, 2005.**
- FIALA, Petr - HANUŠ, Jiří. Katolická církev a totalitarismus v českých zemích. Brno: CDK, 2001.**
- FIDELIUS, Petr. Řeč komunistické moci. Vyd. 1. Praha: Triáda, 1998.**
- GENTILE, Emilio. Politická náboženství: Mezi demokracií a totalitarismem. Brno: CDK, 2008.**
- GREGOR, A. James. Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie. Překlad Jana Ogrocká a Jiří Ogrocký. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015.**
- KOMÁRKOVÁ, Božena. Božena Komárková a její hosté. Heršpice: EMAN, 1991.**
- MAIER, Hans. Politická náboženství: Totalitární režimy a křesťanství. Brno: CDK, 1999.**
- MARX, Karl, ENGELS, Friedrich a LENIN, Vladimír Il'jič. O ateismu. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974.**
- Velký inkvizitor: Nad textem F. M. Dostojevského. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000.**

Vedoucí diplomové práce: **doc. Mgr. Vít Machálek, Ph.D.**
Katedra religionistiky

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. Mgr. Martin Fárek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladu, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 20. 6. 2018

Podpis autora: .....

Poděkování

Děkuji doc. Machálkovi za jeho rady při tvorbě této práce.

Anotace

Tato diplomová práce se věnuje zkoumání náboženských projevů komunistů a komunistické strany. A to především na území Československa po roce 1945 a Sovětského svazu od začátku jeho existence. Ke zpracování byla použita literatura a jiné publikace, jejichž autory jsou např. Tomáš Garrigue Masaryk, James Gregor, Hans Maier a Robert Service. Publikace použité pro tvorbu této práce mi byly zapůjčeny z Národní knihovny ČR, Městské knihovny v Praze a ze Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové. Práce analyzuje a zkoumá historii komunismu, kroky komunistické strany vedoucí k moci, uctívání a posvátnosti, ale také postoj komunistů k ostatním náboženským skupinám.

Klíčová slova

Komunismus, marxismus-leninismus, Sovětský svaz, komunistické Československo, Stalin, Klement Gottwald

Annotation

This diploma thesis is researching the religion manifestation within communist party and communist themselves. Primarily on czechoslovakia territory after year 1945 and also on Soviet union territory from the beginning of its existence. The specialized literature used for making of this work was borrowed from National library of Czech republic, Research and scientific library in Hradec králové and Municipal library of Prague. This thesis also analyze history of communism, steps of communism towards control, worshipping and sanctity, but also attitude of communist against other religious groups.

Keywords

Communism, Marxism-Leninism, Soviet union, communist Czechoslovakia, Stalin, Klement Gottwald

OBSAH

Úvod.....	8
1. Politická náboženství.....	11
2. Kořeny komunismu	18
3. Marxistická idea spásy	23
4. Komunismus v Sovětském svazu	29
5. Komunismus v Československu.....	40
6. Náboženské prvky komunismu v Československu.....	47
7. Analýza komunistické propagace v Československu	51
Závěr.....	55

Úvod

Komunismus je něco, co zanechalo svůj otisk ve světové historii a mnohdy v negativním smyslu. Je obecně známo, že své odpůrce nemilosrdně pronásledoval a utlačoval. Za svým cílem ovládnutí a přetvoření společnosti v zemích, jako byl Sovětský svaz a Čína, si vynutil smrt mnoha miliónů lidí. A své oběti si žádá i v dnešní době, ať už v dnešní Čínské lidové republice nebo v Severní Koreji. Vystává otázka, proč se tak děje? Žádá si snad ideologie komunismu oběti pro dosažení utopické společnosti? Podobně jako si žádala společnost starých Aztéků lidskou obětí údajně nutnou pro východ slunce další den ráno. To nevíme. Jisté je jen to, že lidské oběti existovaly v řadách náboženství, například i v židovství a křesťanství. Lidské oběti jsou i jednou z vlastností komunistického režimu – vyžaduje je a počítá s nimi, jinak podle něj není změna společnosti na komunistickou možná.¹ Komunistická strana totiž považuje předešlou „buržoazní“ společnost za plnou „ideologických“ nepřátel, které je potřeba odstranit jako jeden z nejdůležitějších kroků – v podstatě je obětovat pro lepší budoucnost v podobě utopie, kterou má představovat komunismus. Ačkoliv nemůžeme hned po této charakteristice komunismus označit za náboženství, je to něco, co s ním má společné. A lze najít i jiné charakteristiky, které má komunismus společné s ostatními náboženstvími. Například moc komunistické strany, jak pojednám v některých následujících kapitolách, může působit až posvátně, a stejně tak posvátně mohou působit některá její stanoviska, ať jsou v souladu s logikou, či nikoliv.

V jiných případech – o kterých také pojednám - mohou působit inkvizičním dojmem komunistické procesy s některými významnými osobnostmi². Nemůžeme opomenout ani kultu osobnosti, které byly v komunistických režimech vždy výrazné a kterými oplývali vůdci komunistických stran. Přesto se komunisté domnívají, že jejich tvrzení jsou založená na pravdě, že na komunismu není nic náboženského, že všichni komunisté jsou ateisté oddáni cílům strany. Přesto komunisté prohlubují aktivity v zemích bez

---

¹Tento názor vychází z komunistického přísloví „Když se kácí les, létají třísky“. Jehož autorem je Ruský politik N. Ježov.

²Viz. Známý proces s Miladou Horákovou

komunistického zřízení, které by někdy mohly připomínat misijní činnost – komunisté totiž předpokládají, že mají-li dosáhnout všech svých cílů, musejí si podrobit celý svět. I v tomto případě se dají nalézt podobnosti mezi některými náboženstvími³. Těmto a jiným tématům se bude věnovat tato práce. Pokusím se vysvětlit, že z určitého náhledu je komunismus, a hlavně marxismus-leninismus, něčím, co bychom z určitého úhlu pohledu mohli označit za náboženství.

Proto, abych mohl dosáhnout tohoto cíle, si také budu muset stanovit vlastní definici náboženství. Náboženství se dá definovat různě. Já se však domnívám, že náboženství můžeme definovat jako něco, co má vždy nějaké předměty, objekty nebo i osoby, které jsou obvykle středem uctívacích náboženských rituálů. A je to právě tato definice, kterou si stanovím jako nejdůležitější pro svoji práci. Dále mi dopomůže množství odborné literatury, ze které hodlám čerpat informace, prameny, myšlenky a teorie zásadní pro moji práci. V tomto smyslu samozřejmě použiju i literaturu, jejíž autoři jsou Marx, Engels, Lenin a dalších neméně důležitých autorů⁴, kteří byli nějakým způsobem stoupenci či přímo tvůrci komunistických idejí. Odborná literatura autorů, kteří nebyli komunisty, ale komunistickými režimy se zabývali, v mé práci také nebude chybět. Půjde jak o české badatele, jako byl Petr Fidelius nebo Vojtěch Vlček, tak i o zahraniční výzkumníky, jako je Hans Maier, Hannah Arendtová nebo James Gregor.

V této práci chci také provést analýzu některých textů obsažených v deníku komunistické strany – v Rudém právu, které popisuje mnohé aktivity organizované komunistickou stranou – například spartakiády a prvomájové průvody - a pro některé autory jde tedy o cenný zdroj pramenných podkladů, které zasluhují podrobnější analýzu. Také v této práci použiju některé zdroje původem z internetu – jde o různé odborné články a písemné prameny z webů, jako jsou Ústav pro českou literaturu⁵, Jeden svět na školách⁶ nebo Ústav pro studium totalitních režimů⁷. Práce se zaměří především na něco, co bychom mohli popsat jako komunistické rituály, a také postup

---

³V tomto případě by se dalo mluvit o Islámu.

⁴Například Popper.

⁵Web. stránky - <http://archiv.ucl.cas.cz>.

⁶Web. stránky - www.jsns.cz.

⁷Web. stránky - www.ustrcr.cz.

komunistů proti různým náboženským skupinám na území Československa po roce 1945 a Sovětském svazu od začátku jeho existence v roce 1922. Přirozeně, že tato práce bude mít i určitý přínos pro obor, který studuji – religionistiku, v tom smyslu, že bude pravděpodobně první religionistickou prací zpracovávající toto téma.

1. Politická náboženství

Víme, že ve světě existují mnohá náboženství. Náboženství, jež mají svůj původ ve vzdálené minulosti – judaismus, křesťanství a islám. Těmto také někdy říkáme abrahámovská nebo monoteistická.

Od začátku 20. století se můžeme setkat ještě s jedním velmi pozoruhodným druhem, který Hans Maier označuje jako politické náboženství. Hans Maier je německý politolog a publicista působící na univerzitě v Mnichově. Ve své knize nazvané *Politická náboženství: Totalitární režimy a křesťanství* se zabývá, jak už název knihy napovídá, právě politickými náboženstvími. Hans Maier definuje politické náboženství jako „typ religiozity zakořeněný v politickém společenství natolik, že bez této politické báze nemůže existovat“.⁸ Pro lepší orientaci a rozlišení nám Maier definoval i další dva druhy, které vedle tohoto politického náboženství také existují – jde o státní náboženství, které podle něho vzniká tím, že je ve státě jedno náboženství, které je vládou či vládcem privilegované. Dobrým příkladem je v tomto případě křesťanství upřednostňované ve Východořímské říši za Konstantina.⁹ Třetím druhem je takzvané civilní náboženství, které má podle Maiera původ v novověku, avšak s odkazem na antiku, kde se nachází mezi antickým „politickým náboženstvím“ s prvky kultu se všeobecnou návazností a představou symbolického prostoru „horizontů smyslů“ a „posledních příčin“, v němž se má odehrávat jednání demokratických společností.“¹⁰ Při této formě náboženství zde není povinnost vyznávat ho.

Vraťme se zpět k pojmu politické náboženství, jelikož to je ten pojem, kterému je věnována tato kapitola. S prvními projevy politického náboženství bychom se nejpravděpodobněji mohli setkat za Francouzské revoluce. Domnívám se, že prvním politickým náboženstvím v praxi byl pravděpodobně kult rozumu, který popisuje Masaryk v jedné své práci nazvané „Kult rozumu a nejvyšší bytosti“. Kult rozumu byl

---

⁸MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství.*, str. 83 – 84.

⁹Tamtéž str. 84.

¹⁰Tamtéž str. 85 – 86.

zaveden Jacquesem Hébertem a obsahoval v sobě množství humanistických prvků s důrazem na ateističnost a antropocentrismus.¹¹

Nicméně Robespierre nakonec kult rozumu zakázal a roku 1794 ho nahradil svým vlastním výtvozem – deistickým¹² systémem, nazývaným kultem nejvyšší bytosti. Masaryk se domnívá, že cílem kultu nejvyšší bytosti bylo nabídnout alternativu ke křesťanství, respektive k jakýmkoliv tradičním náboženstvím.¹³ Nejdůležitější součástí kultu nejvyšší bytosti byla víra ve věčnost lidské duše. I tento kult byl v mnoha základních ohledech velmi podobný předešlému kultu rozumu, jednou z takových věcí byla již zmíněná snaha jím nahradit křesťanství. Kult měl i své vlastní rituály a aby je stát podpořil, tak se snažil zrušit stávající křesťanské svátky, nicméně tento jev byl později typický i v SSSR. Jedním z pozoruhodných rituálů věnovaných kultu nejvyšší bytosti byla národní oslava v době, kdy byl založen, to jest 8. června 1794, tato oslava se od tohoto data měla opakovat každých deset dní.¹⁴ Tato obdoba náboženského systému Robespiera nakonec přežila, jelikož ve stejném roce byl popraven. Jeho kult nejvyšší bytosti existoval až do roku 1802, kdy ho zakázal Napoleon I.

Z toho, co jsme si zde uvedli, nám vychází, že politické náboženství bývá často spojeno s nějakým druhem autoritářského režimu. Další zajímavé poznatky k tomuto tématu uvádí americký profesor James Gregor, který působí na univerzitě v Kalifornii a zabývá se totalitními režimy. James Gregor ve své knize *Totalitarismus a politické náboženství* upozorňuje, jak je v podstatě nemožné definovat, co je totalitarismus a politické náboženství.¹⁵ Tvrdí, že jsme v tomto směru odkázáni na informativní úsudek.¹⁶ Přesto nás Gregor seznamuje s několika autoritářskými režimy, které byly nějakým způsobem podle něho spojeny s náboženstvím obsahujícím politické prvky. Gregor zde zavádí nový pojem – politizované náboženství. Gregor tento výraz sice nijak nevysvětluje, ale

---

¹¹MASARYK, Tomáš Garrigue. *Kult rozumu a Nejvyšší Bytosti (1793-1794)*. Praha: A. Synek, 1934, str. 39.

¹²Deismus je myšlenka, která předpokládá, že bůh stvořil svět a všechno ostatní, nicméně poté do jeho chodu dále nevstupuje a nechává mu volný průběh.

¹³Tamtéž str. 19 – 28.

¹⁴Mělo současně jít o takzvané dny odpočinku v novém francouzském revolučním kalendáři.

¹⁵GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie.*, str. 352 – 353.

¹⁶Tamtéž str. 353.

z kontextu mi vychází, že jde o běžnou formu náboženství, která byla upravena pro posílení autority vládnoucího režimu.

Příkladem může být Gregorem popisované Japonsko na konci 19. století. Japonské politické vedení v této době vytvořilo program všeobecné modernizace. Gregor dále tvrdí, že na pomoc si k tomu vzalo státem podporovaný šintoismus.¹⁷ Toto náboženství bylo za tímto účelem značně přetvořeno a všem vštěpováno.¹⁸ Díky němu japonský císař získal neomezenou autoritu, která měla vycházet z jeho údajného božského původu.¹⁹ I přes tato zjištění je Gregor přesvědčený, že o Japonsku na počátku 20. století nemůžeme mluvit jako o totalitárním státu. A to díky tomu, že v této době totiž zde stále působilo množství politických a nezávislých organizací a chyběly i další prvky, které by podle Gregora byly typické jen pro totalitární zřízení.²⁰ Absence skutečně politického náboženství a jeho nahrazení zpolitizovaným náboženstvím je jednou z nich. Japonsko v tomto případě nebylo totalitárním státem, ale jen státem s velmi vysokou mírou autority.

Je nanejvýš pravděpodobné, že skutečný totalitarismus vyžaduje naprostou kontrolu nad kýmkoliv, a to v reálném čase. Gregor vysvětluje, že totalitarismus vyžaduje průnik do všech oblastí individuálního a kolektivního života, aby bylo možno lidi indoktrinovat v souladu s jeho záměry.²¹ Rozmach technologií ve dvacátém století umožnil tento průnik. Proto existuje řada badatelů²², kteří se domnívají, že totalitarismus je projevem až moderní masové společnosti.²³ Je to podle nich právě dnešní společnost, která postrádá přirozené vnitřní vazby²⁴, jejíž členové žijí izolované životy, které se dají za pomoci dnešních technologií kontrolovat a ovlivňovat.²⁵ Pokud jde o indoktrinaci, myslím, že právě zde se uplatňuje politické náboženství. I když podle Gregora je velmi obtížné definovat politické náboženství. I tak si o něm můžeme říct několik věcí, které

---

¹⁷Tamtéž str. 353.

¹⁸Tamtéž str. 353.

¹⁹Tamtéž str. 353.

²⁰Tamtéž str. 354.

²¹Tamtéž str. 352.

²²Jako Hannah Arendtová nebo J. J. Linze.

²³*Totalitarismus ...* Plzeň: Katedra antropologie, Fakulta filozofická Západočeské univerzity, 2005-., str. 13.

²⁴Které mají mít podobu třídní nebo pospolitní.

²⁵Tamtéž str. 13.

by pro jakékoliv politické náboženství měly platit. Například si myslím, že na základě zde uvedených informací mohu tvrdit, že politické náboženství je skoro vždy úzce spojeno s totalitními režimy. V tomto směru se domnívám, že nemůže jít o zpolitizované náboženství. Zpolitizované náboženství totiž vychází z nějakého předešlého, běžného náboženství. Náboženství, které již má za sebou nějakou historii, fungování – tyto charakteristiky se dají jen velmi těžce měnit, kontrolovat a přizpůsobovat, nebo je to nemožné²⁶. Navíc ne všechna náboženství se dají politizovat²⁷ – například křesťanství. Proto si myslím, že je pro opravdový totalitní systém, který vyžaduje absolutní kontrolu nad vším, zpolitizované náboženství nepřijatelné. Myslím, že totalitní režimy vytvářejí od základu nová, vlastní politická náboženství – nejčastěji kulty osobnosti, která budou vyhovovat všem jejich potřebám – především jim však dopomohou k naprosté kontrole.

Domnívám se, že tvůrcové-vládcové totalitních režimů se snaží co nejrychleji a nejefektivněji ovládnout myšlení lidí ve svém státě. Myslím, že náboženství v tomto případě může být vhodným nástrojem, nebo naopak nepříjemnou konkurencí. Také si myslím, že historie nám ukázala²⁸, že při přechodu k totalitnímu zřízení je náboženství nejdřív tou konkurencí a teprve po jeho dostatečném oslabení se může stát nástrojem vládnoucího režimu. Pro upřesnění - tím myslím, že totalitní režimy se zpočátku budou snažit o poškozování původního tradičního náboženství a teprve potom se pokusí o ovládnutí takového náboženství. To nicméně potvrzuje i tvrzení historika Stanislava Balíka a politologa Michala Kubáta, kteří ve své publikaci tvrdí, že vůdcové totalitních režimů skutečně využívali náboženských prvků, aby tím odůvodnili svou vládu a zároveň potlačili cizí legitimitu, která mohla mít skutečný náboženský charakter, který mohl totalitaristickým apelům konkurovat.²⁹ Dobrým příkladem je v tomto případě udělování

---

²⁶Domnívám se, že je tomu tak například v případě historie – vzhledem k tomu, že ta je věcí minulosti a změnit se nedá.

²⁷nebo aspoň ne v takovém rozsahu jako již zmíněné šintó.

²⁸např.: v případě ruského bolševického převratu, Francouzské revoluce.

²⁹BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2., přeprac. vyd. Praha: Dokořán, 2012., str. 33.

posvátnosti některým vůdcům totalitních režimů, která může přetrvávat i po jejich smrti.³⁰

Je evidentní, že v tomto směru jde o politické náboženství. Náboženství, které slouží tvůrci-vládcí, který je jeho středem pro své podřízené – může jít například o různé kulty osobnosti. Něco takového potvrzuje i Hans Maier, který vyslovuje myšlenku, že zde jde o to vytvořit stát a církve v jednom.³¹ Rovněž říká, že náboženské prvky jsou v tomto případě použity jako prostředky, jejichž cílem je rozšíření vlastní legitimacy, navíc stejně jako Balík a Kubát i on tvrdí, že cizí náboženská legitimita je v takovém případě vnímána jako nežádoucí.³² Pokud bychom se měli zaměřit také na to, co takové náboženství vyžaduje po svých věřících, pak nám Maier napovídá, že jde především o loajalitu, poslušnost, netečnost vůči kritice a pochybám, věrnost a připravenost se obětovat.³³ Věřící by také měli mít pocit, že se podílejí na konání dějinného poslání.³⁴

Všechny tyto prvky jsme mohli pozorovat v politických náboženstvích, která byla utvořena jako kulty osobnosti kolem Hitlera, Stalina a Mussoliniho - jejich věřící v nich leckdy viděli „bohy“ a byli tak i uctíváni.³⁵ Politické náboženství, jak dále tvrdí Maier, nám nabízí i určitou formu spasení, nejde však o standardní duchovní formu spasení za božské pomoci, ale o spasení za pomoci vlastních sil – takzvaná „prométheovská varianta“.³⁶ Domnívám se, že tato prométheovská varianta je velmi typická pro všechna politická náboženství. Myslím, že je to proto, že politická náboženství se obvykle orientují na světské, lidské a materiální vazby, pokud jde o víru. Můžeme tyto charakteristiky vidět například u kultu osobnosti, který je vždy orientovaný na člověka, kterému je tento kult věnován. Přirozeně existují výjimky, jako například již zmíněný kult nejvyšší bytosti, je sice pravda, že šlo o deistický systém, nicméně převahu zde také měly antropocentrické prvky. A i zde šlo, jako v případě jiných totalitních režimů, především o ovládnutí člověka.

---

³⁰Jmenovat mohu v tomto případě například Adolfa Hitlera nebo Kim Ir-sena.

³¹MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství.*, str. 16.

³²Tamtéž str. 16.

³³Tamtéž str. 16 – 17.

³⁴Tamtéž str. 16 – 17.

³⁵Tamtéž str. 15 – 16.

³⁶Tamtéž str. 17.

V dnešní době zažívají boom náboženství bez tradiční symboliky typu svět a Bůh.³⁷ Často jsou spojena s postupující sekularizací. Je to následek vytlačení tradičních náboženství a jejich tradiční symboliky, jak se domnívá Eric Voegelin ve své knize *Politická náboženství*. Voegelin dále vysvětluje, že se tak děje díky potlačené problematice své (lidské) existence – ta má existovat v každém z nás.³⁸ Tvrdí, že symboly Boha a světa mohou být potlačeny, ale pak budou nahrazeny symboly novými vytvořenými jazykem vědy. Takže se v podstatě nedají nikdy kompletně zrušit. Vracejí se pokaždé, jen v jiných podobách. Myslím, že přesně tento popis se hodí pro snahu totalitářského režimu potlačit původní náboženství a poté vytvořit nové uměle vytvořené politické náboženství. To bude prezentováno jako pilíř pravdy a vědy, o nějž se může vládnoucí režim opřít. Ve skutečnosti se v něm můžou projevit právě tyto dříve potlačené symboly Boha a světa.

Jiný badatel – italský historik Emilio Gentile má odlišnou představu o zrodu politického náboženství. Na rozdíl od Voegelina se domnívá, že pro jejich vznik je důležitější spíše existence sekularizace, modernizace a nezávislosti politického rozměru na tradičních náboženstvích a oddělení státu od církve.³⁹ V tomto směru se navíc domnívá, že je zde důležitá i sakralizace politiky, která s sebou nemusí nutně přinášet i nepřátelský postoj vůči tradičním náboženstvím. Vztah mezi sakralizovanou politikou a tradičním kultem bývá komplikovaný, jak tvrdí Gentile, a to, jestli bude mezi nimi nepřátelský či přátelský, je často určováno historickou situací a různými politickými skupinami.⁴⁰ Gentile uvádí ještě několik charakteristik, které jsou podle něho pro politická náboženství důležité, protože se jimi odlišují od tradičních náboženství.⁴¹ Jde o schopnost napodobit u politických náboženství – často v tomto případě politická náboženství podle něho napodobují např. strukturu své liturgie od tradičních náboženství.⁴² Dalším znakem je, že bývají synkretická – často do své nauky přebírají tradice, mýty a rituály historických

---

³⁷VOEGELIN, Eric. *Politická náboženství*, 2015., str. 65.

³⁸Tamtéž str. 65.

³⁹GENTILE, Emilio. *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitářem*. Přeložil Hana MONDELLI-LHOTÁKOVÁ., str. 186.

⁴⁰Tamtéž str. 186 – 187.

⁴¹Tamtéž str. 187.

⁴²Tamtéž str. 187.

náboženství, které pak přizpůsobí svému světu mýtů a symbolů.⁴³ Poslední charakteristikou podle Gentileho je, že bývají pomíjivá – tento úkaz se dá snadno zjistit z historie, kdy po určitém období politické náboženství vyčerpá svoji schopnost vyvolávat víru a pomalu zaniká.⁴⁴

Domnívám se, že politická náboženství jsou jistě zajímavý jev, který je typický i pro naši dobu. Od tradičních náboženství se liší především svým druhem nabízené spásy. Snahou nám nabídnout věci, které v nás nebudou budit dojem náboženskosti. Nicméně to nic nemění na jejich účelovosti, která půjde vždy ruku v ruce s vládnoucím režimem. Takle práce se na takový režim bude zaměřovat – půjde o ten komunistický. A to z toho důvodu, že se domnívám, že komunistické režimy byly a pravděpodobně ještě dlouhou dobu budou, nejrozšířenějšími a nejdéle trvajícíchmi politickými náboženstvími na světě.

---

⁴³Tamtéž str. 187.

⁴⁴Tamtéž str. 187.

2. Kořeny komunismu

Pokud se chceme dozvědět více o komunismu, měli bychom začít u jeho zakladatelů. V dnešní době chápeme jako zakladatele komunismu Marxe a Engelse. Jistě patří mezi nejvíce zmiňované. Oni sami však byli ovlivněni díly a myšlenkami jiných myslitelů a vůdců, jako byl například Machiavelli, Robespierre nebo Hegel. A to i přes to, že Sovětský svaz vždy prezentoval svou ústřední ideologii - marxismus jako originální myšlenku Karla Marxe a Bedřicha Engelse. Tato dvojice myslitelů jistě sehrála významnou roli při vytváření komunismu, ale i oni měli své zdroje inspirací, které někdy skoro až kopírovali. Robert Service je autorem, který se ve své knize *Soudruzi* domnívá, že komunismus se začínal rodit někdy před začátkem 20. století.⁴⁵ Service zmiňuje inspiraci, kterou údajně viděl Marx ve Francouzské revoluci.⁴⁶ To samé tvrdí i o idejích Davida Ricarda, který měl Marxovi posloužit jako zdroj nových ekonomických idejí.⁴⁷ Čerpali ale také z Hegela. Z těchto autorů si podle R. Service brali jen některé ideje. S jinými – například Ricardovu obhajobu soukromého vlastnictví - byli v rozporu a odmítali ji.⁴⁸ Zde vidíme, že Marx a Engels byli jakýmsi spojovateli mezi některými jimi vyvolenými idejemi. Ideje nepřebírali jen od myslitelů, ale i z některých náboženství. Podle Service totiž byli Marx a Engels lidé, kteří byli přesvědčeni, že éra kapitalismu brzo skončí a nastane doba komunismu, která měla být příslibem lepšího života pro většinu lidstva.⁴⁹ Tato představa není nepodobná očekávání Armageddonu, při němž má dojít ke zničení všech zlých lidí, kteří následují Satana. Myslím, že tahle představa – původem z judaismu - mohla být ovlivněna židovským původem K. Marxe. Prvky, které mohly posloužit marxismu jako inspirace, se nicméně dají nalézt i v křesťanství. R. Service například popisuje Ježíše, který rozdělil malé množství jídla rovným dílem

---

⁴⁵SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009., str. 23.

⁴⁶Tamtéž str. 23.

⁴⁷Tamtéž str. 23.

⁴⁸Tamtéž str. 23.

⁴⁹Tamtéž str. 24.

zástupu lidí.⁵⁰ V tomto příkladu vidíme, jaký vliv vlastně mělo náboženství (v tomto případě křesťanství) na ideu rovnosti majetku v marxismu. Nejde ale o jediné náboženské prvky v začátcích marxismu. Service zmiňuje křesťanskou sektu novokřtěnců, která v Německu a Švýcarsku mezi vlastními členy rušila jakékoliv soukromé vlastnictví, a v Münsteru za tímto účelem nastolili autoritářský režim. Pro Marxe s Engelsem tím pádem také mohla být jednou z inspirací při tvorbě myšlenek marxismu. Přesto Marx oficiálně považoval náboženství v životě člověka za zbytečné. Tento fakt je asi nejvíce vidět v jeho důrazu na materialismus, jehož vývoj má podle něj vliv na všechno včetně náboženství, které je podle něj jen nějakým sublimátem materiálního procesu, který jako jediný dokáže ovlivnit myšlení člověka.⁵¹

Marx a Engels měli jistě mnoho materiálů, ze kterých si mohli brát příklady pro tvorbu marxismu. Jejich dílo však nezůstává bez chyb nebo nedostatků. Předně si můžeme všimnout, že valná většina revolučních idejí marxismu se točí kolem organizování dělnictva do role jakéhosi hnutí, které uzurpuje moc v zemi – aspoň tak se to jeví v myšlenkách marxismu. Tato teorie často do praxe nepřecházela. Publicistka Arendtová v tomto směru odkazuje na F. Borkenauva, který tvrdí, že „komunisté dosahovali jen skrovných výsledků, dokud se pokoušeli získat vliv mezi masami pracující třídy; jejich masová základna, pokud vůbec nějakou měli, se proto stále více vzdalovala proletariátu“.⁵² Jací lidé tedy byli jejich stoupenci? Komunisté ve většině zemí světa pravděpodobně měli podobnou skladbu svých příznivců, jako měli nacisté v Německu. Něco takového vychází z myšlenek Arendtové. Ta tvrdí, že složení takové masy tvoří lidé, kteří jsou neutrální, politicky indiferentní a kteří nemají tendence vstupovat do politických stran. Ostatní strany obvykle o takové lidi nejeví zájem, jelikož je považují za apatické a hloupé.⁵³ Sympatie těchto lidí si naopak mohou získat antisystémové strany, mezi které se řadí i komunistická strana. Díky tomu většinu členské základny

---

⁵⁰Tamtéž str. 24.

⁵¹Marx, K. - Engels, F.: *Německá ideologie*. In: Marx, K. - Engels, F. - Lenin, V. I: *K filosofickým otázkám*. Svoboda, Praha 1974., str. 95.

⁵²*Die neue komitern*, in: *Der Monat*, Berlin 1949, sešit 4. (citováno z ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III.*, str. 437).

⁵³ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Přeložila Jana FRAŇKOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 2013., str. 435 – 437.

komunistických stran pak tvořili lidé, kteří nikdy předtím nebyli v politickém životě.⁵⁴ To totalitním a komunistickým hnutím vyhovovalo a usnadnilo jim se stavět proti stranickému systému, ignorovat politické argumenty a vytvářet zcela nové propagandistické postupy, a přitom si udržovat svou členskou základnu složenou z lidí, které, jak tvrdí Arendtová, nikdy stranický systém nezískal, a tak je nemohl ani svést.⁵⁵

Ke svému chodu marxismus přirozeně potřeboval i závazné texty, které by nějakým způsobem určovaly, jak mají jeho stoupenci postupovat, a pokud možno získat i stoupence nové. Domnívám se, že Marx s Engelsem právě za tímto účelem vytvořili Komunistický manifest – text, který se snaží oslovit pracující lidi a probudit v nich jakousi revoluční touhu a vzdor vůči vládnoucí „kapitalistické“ třídě. Komunistický manifest měl rozhodně posilující vliv na komunistická hnutí ve světě. Dalším důležitým dílem pro marxistickou ideologii byl Marxem napsaný Kapitál. Zde Marx často naznačuje, že pro začátek komunistické revoluce je nutné mít v cílové zemi rozvinutý průmysl. Proto by podle Marxe mělo dojít k revolucím ve vyspělejších zemích Evropy, jako je třeba Francie či Německo. V této době byla však marxistická hnutí na vzestupu spíše v Rusku a východní Evropě. V tomto směru se domnívám, že Rusko muselo být pro Marxe výjimečnou zemí. To dokazuje korespondence z roku 1881 mezi Marxem a ruskou agrární socialistkou Věrou Zasuličovou.⁵⁶ Marx jí v jednom dopise napsal, že nevylučuje možnost revoluce provedené agrárními socialisty.⁵⁷ Což je něco, co je v rozporu s jeho předešlými myšlenkami o důležitosti rozvinutého průmyslu pro dělnickou revoluci – Rusko v této době totiž byla země s velmi slabě rozvinutým průmyslem. Z tohoto případu je dobře vidět, že Marx s Engelsem byli schopni své myšlenky časem měnit. Ačkoliv byli tvůrci idejí marxismu, nepřístupovali k nim jako k něčemu neměnnému a posvátnému – marxismus nebyl v jejich očích něčím neměnným, avšak to ve svých dílech již nezmínili. Jako k posvátným a neměnným textům k jejich dílům přístupovali až jejich žáci a následovníci⁵⁸. Tento přístup byl navíc Marxem a Engelsem podporován – u svých přívrženců si činili nárok na intelektuální

---

⁵⁴Tamtéž str. 437.

⁵⁵Tamtéž str. 437.

⁵⁶SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009., str. 36.

⁵⁷Tamtéž str. 36 – 37.

⁵⁸Např.: Lenin, Trockij, Gorkij.

neomylnost a odmítali jakoukoliv kritiku, možná, že díky tomu pak byli považováni za něco, co bychom mohli srovnávat s proroky.⁵⁹

Není to jen proroctví, ale i jiné náboženské prvky jsou v myšlenkách marxismu velmi silně obsaženy už od jeho začátku. Myslím, že možná až natolik, že by bez nich marxismus ztratil svoji schopnost reálně existovat a byl by brzo zapomenut, nebo by alespoň nemohl získávat odhodlané stoupence. Něco takového je naznačováno v knize Božena Komárková a její hosté. Ta uvádí, že v marxismu je obsažen celý křesťanský výklad světa.⁶⁰ Komárková tvrdí, že ráj má představovat epochu kmenového společenství, tuto epochu lidstvo muselo opustit, protože přijalo vlastnictví – Engels sám nazval soukromé vlastnictví dědičným hříchem.⁶¹ Tento hřích skutečně zůstává hříchem pro všechna následující pokolení lidstva, a to až do příchodu spasitele, ale spasitele v tomto případě představuje proletář.⁶² Ten je od prvotního hříchu uchráněn a kolem sebe začne šířit spásu pro všechny, kdo ji přijmou. S jeho příchodem také končí doba vlády prvotního hříchu a ukončí existenci soukromého vlastnictví, a to pravděpodobně se všemi, kdo se nebudou chtít přizpůsobit - nezřeknou se soukromého vlastnictví. Sám se pak ujme legitimní vlády nad světem.⁶³ Myslím, že tímto způsobem Marx chtěl ustanovit ráj, ale nikoliv v nebi, ale už zde na zemi. Rajskou a dokonalou společností měla být podle Marxe společnost bez soukromého vlastnictví.⁶⁴ Soukromé vlastnictví spolu s kapitálem představovalo podle Marxe, jak tvrdí Komárková, to nejnižší, čeho byl člověk schopen, a navíc to podle něho byl prapůvod veškeré disharmonie, protože vlastník kapitálu se snažil rozmnožit kapitál tím, že vykořisťoval dělníka-proletáře, a tím ho také vlastně zotročoval. Proletář totiž nemá vlastní způsob, jak produkovat kapitál, a tak je nucen prodávat svoji pracovní sílu, aby přežil, a jeho vykořisťování probíhá tak, že kapitalista podle Marxe mu jednoduše neplatí za všechnu

---

⁵⁹Tamtéž str. 37 – 38.

⁶⁰KOMÁRKOVÁ, Božena. *Božena Komárková a její hosté: eseje a rozhovory*. Heršpice: Eman, 1991., str. 45.

⁶¹Tamtéž str. 46 – 47.

⁶²Tamtéž str. 47.

⁶³Tamtéž str. 45 – 47.

⁶⁴Tamtéž str. 45 – 47.

vykonanou práci, ale jen za některou.⁶⁵ Je to právě tahle forma vykořisťování, která zhorší životní podmínky pracujících na takovou úroveň, že nutně musí podle Marxe vypuknout boj mezi třídami, ve kterém proletariát zvítězí a zruší soukromé vlastnictví. Zrušením soukromého vlastnictví končí i kapitál a podle Marxe tímto aktem začíná eschatologie lidského pokolení, v níž dojde návratu harmonie, a všechny lidské tužby obsažené ve všech náboženstvích světa se naplní.⁶⁶ Za zmínku však ještě stojí, že ačkoliv marxismus už od začátku v sobě obsahoval tak vysoké množství náboženských prvků, jak tvrdí například Komárková, tak se prezentoval jako něco náboženství zcela opačného. Komárková například uvádí, že marxismus se prezentoval jako historický materialismus, jehož nutným předpokladem je materialismus filozofický.⁶⁷ Marxismus se také prezentoval jako něco založeného na vědeckých poznacích, něco, co má mít jen rozumové kořeny a nic jiného.⁶⁸ Myslím, že to byla ta myšlenka, kterou se komunisté snažili zaujmout masy lidí. Je pravděpodobné, že marxismus se touto cestou snažil lidem říct, že je jednoduchým a logickým návodem k vytvoření utopie či dokonce biblického ráje zde na zemi.

---

⁶⁵MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Manifest komunistické strany*. 8. vyd. Praha: SPN, 1983., str. 7.

⁶⁶KOMÁRKOVÁ, Božena. *Božena Komárková a její hosté: eseje a rozhovory*. Heršpice: Eman, 1991., str. 50 – 51.

⁶⁷Tamtéž str. 45.

⁶⁸Tamtéž str. 45 – 46.

3. Marxistická idea spásy

Nyní již víme, že filozofie marxismu je ústřední ideologií komunistické doktríny. Vzhledem k tomu, co jsme si vysvětlili v předešlé kapitole, myšlenky v ní obsažené by někteří lidé mohli popsat jako postupná cesta ke spáse. Otázkou je, jestli tomu tak opravdu je a jestli zde opravdu můžeme mluvit o spáse. Jak už jsme si v minulé kapitole vysvětlili, komunistický plán má cíl – chce eliminovat buržoazní formu soukromého vlastnictví, které je příčinou veškerého zla. To je nejvyšším cílem. Marxismus přirozeně podává i návod, jak něco takového provést. První fází v tomto návodě má být socialistická revoluce a převzetí moci komunistickou stranou, poté má následovat zánik státu a konečné stádium – samotný komunismus, který by se dal označit za ráj na zemi. Samozřejmě, že při těchto stádiích dochází k odbourávání soukromého vlastnictví. Toto konečné stádium má představovat utopii, která má umožňovat lidem dožívat se až dvě stě let a pracovat jen dvě hodiny denně, a přitom být všestranně talentovanými, vzdělanými a hlavně šťastnými. Ze zmíněných informací by nás mohlo napadnout, že cíl komunistů by se dal popsat i jako spása v podobném smyslu slova jako spasení před zlem, které v tomto případě představuje soukromé vlastnictví. Maier si navíc myslí, že konečné stádium zde není nepodobné křesťanské představě o utopii. Bohužel jedná se jen o teorii a snaha o vytvoření takové společnosti často přicházela do rozporu s realitou.⁶⁹ Například Engels – jeden z velkých podporovatelů Marxe, kterému pomáhal ve tvoření mnoha jeho děl, - se domníval, že Marxova vize komunistické společnosti povede ke kontrole a ovládní⁷⁰ rozmnožování lidí, že dojde k tomu, že se budou rodit jen samí zdraví jedinci se širokou paletou talentů.⁷¹ Podle mě je tedy zřejmé, že tento stav společnosti - socialistické společnosti je u většiny marxistů chápán

---

⁶⁹MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999., Politologická řada., str. 37.

⁷⁰Nicméně vylučoval jakékoliv problémy či negativní dopady na člověka.

⁷¹ENGELS, F.: *Briefe an Karl Kautsky* (1.2.1881). In: MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Werke.*, 39 sv., str. 150 – 152.

jako vize utopické společnosti. Popper⁷² dokonce tvrdí, že sám Marx pravděpodobně nebyl utopistou a nechtěl, aby jeho vize byla chápána jako proroctví, bohužel byl svými následovníky pochopen naprosto jinak.⁷³

Polský badatel Bocheński tvrdí, že se obecně předpokládá, že nejbližší ke komunismu se přiblížil pouze Sovětský svaz, nicméně mluvit o utopii v této zemi by byl velký omyl.⁷⁴ Nelze mluvit o přiblížení se komunistické etapě, když je zde přísně kontrolován pohyb všech osob a praktikován trest smrti za hospodářské přestupky.⁷⁵ Učení a ideologie marxismu mluví o několika důležitých bodech pro dosažení posledního stupně vývoje. Jedním z bodů je vymýtit soukromé vlastnictví v celém státu – jeden z nejdůležitějších cílů pro dosažení poslední fáze. Komunisté v Sovětském svazu vybudovali i rozsáhlý těžký průmysl, který je podle marxismu dalším důležitým bodem pro dosažení komunismu. Sovětský svaz dosáhl i mnoha jiných podmínek pro dosažení komunismu. Mohli bychom předpokládat, že tyto podmínky a body by měly mít za následek dosažení vytčeného cíle, stejně jako je tomu třeba u víry v Ježíše Krista u křesťanů – to bychom mohli vnímat také jako důležitou podmínku k dosažení určitého cíle. Komunisté mají nicméně ještě další podmínky, které musejí splnit. Například marxistická ideologie – jak je uvedeno v Manifestu komunistické strany - si jako jeden ze svých cílů vytkla eliminaci stávajících morálních hodnot a také eliminaci veškerého náboženství.⁷⁶

Bocheňský se ve své knize *Marxismus-leninismus* zabývá právě touto marxistickou vizí, která chce předělat stávající společnost, a to takovým způsobem, jaký se nikdy v historii ještě nevyskytl. Jak už jsme si v předešlém odstavci uvedli, chce například, aby všichni pracovali z čisté radosti z práce, a také chce kompletně člověka předělat – zbavit

---

⁷²Karl R. Popper – dříve jeden z marxistů. Později se s nimi rozešel. Nadále však studoval myšlenky marxismu a prováděl jejich kritiku.

⁷³POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřítelé*. Praha: Oikoymenth, 1994., Oikúmené., str. 119 – 127 a str. 169.

⁷⁴BOCHEŇSKI, Józef Maria. *Marxismus-leninismus: věda nebo víra*. Přeložil Břetislav HORYNA. Olomouc: Velehrad, 1994., str. 134.

⁷⁵Tamtéž str. 134.

⁷⁶MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Manifest komunistické strany*. 9. vyd. v SPN. Praha: SPN, 1984., Komunistický svaz mládeže., str. 14.

morálky a náboženství.⁷⁷ Domnívám se, že je v podstatě jasné, že člověka tak snadno převychovat nelze, pokud to vůbec jde. V tomto směru se může zdát i křesťanství více logičtější, jelikož vidí člověka jako nenapravitelného hříšníka, a to podle křesťanství znemožňuje dosáhnout jakékoliv utopie zde na zemi. Zatímco marxismus pro uskutečnění své vize spatřuje největší problém v okolních podmínkách, především v soukromém vlastnictví. Věří, že jeho zrušením se člověk automaticky změní na lepší bytost a nastane utopie. Myslím, že se taková výchova dostává do rozporu s přirozeným vývojem člověka, a proto se musí nutně dostavit neúspěch.⁷⁸ Myslím, že další příčinu takového neúspěchu bychom mohli hledat v ideologii jako takové.⁷⁹ Na ideologiích stojí všechna totalitářská zřízení, nejen komunismus, ale stál na něm i nacismus, fašismus, vláda Francie za Francouzské revoluce. Všechny ideologie zde měly určité společné charakteristiky. Gregor například tvrdí, že každá totalitní ideologie se tváří velmi vědecky a snaží se o prosazení své „pravdy“. Ideologie mají také v sobě obsaženo i mnoho náboženských prvků – velké množství myšlenek je v nich považováno za posvátné a dané. Proto se tvůrci ideologií a jejich stoupenci nesnaží o nějaké prokázání pravdivosti svých myšlenek, mají pouze předpoklad, že pravdivé jsou.⁸⁰ Domnívám se, že tady se pravděpodobně nalézá příčina nezdaru při přechodu ke komunistickému stupni vývoje. Celý návod k jeho dosažení je součástí přesně takové ideologie s náboženskými prvky. Mohli bychom mít námitky, že marxistická revoluce a její stalinistické a leninistické odrůdy měli jiné praktičtější prioritní cíle. A výše zmíněné – tedy dosažení komunismu jako finální fáze – je tedy něčím, co se mělo odehrávat až ve velice vzdálené budoucnosti. Za příklad si můžeme vzít to, co komunisté často zdůrazňovali ve svých slibech, tím byla majetková rovnost pro všechny a sociální jistoty – to byla jejich priorita v první řadě. Tomu však měla předcházet revoluce, ve které se ujme vykořisťovaná třída dělníků moci. Vystává otázka, jestli můžeme považovat sociální jistoty a majetkovou rovnost v nějakém ohledu za spásu. Pro dělníky a jiné

---

⁷⁷BOCHEŇSKI, Józef Maria. *Marxismus-leninismus: věda nebo víra*. Přeložil Břetislav HORYNA. Olomouc: Velehrad, 1994., str. 136.

⁷⁸Podle mě nelze naučit někoho, aby měl něco rád.

⁷⁹Myslím tím ideologii v obecném významu slova.

⁸⁰GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie*. Přeložil Jana OGROCKÁ, přeložil Jiří OGROCKÝ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015., str. 20 – 24.

podle komunistů vykořisťované třídy to tak určitě vypadat mohlo. Nicméně například mezi podnikateli, obchodníky mohla tato situace být vnímána jako velká katastrofa. Jsem přesvědčen, že to je další argument zpochybňující obraz finální fáze marxistické společnosti jako spasitelskou – přece spasitelská utopie má být utopií pro všechny, co se v ní ocitnou, a rozhodně nemá pro některé představovat peklo. Avšak pohled jiné „nerevoluční“ třídy nebyl nikdy brán v potaz.

Z toho, co jsme si nyní uvedli, nám musí být jasné, že komunisté měli své plány,⁸¹ které pro ně byly stejně dané a závazné jako posvátné texty a víra v Ježíše Krista pro křesťana. V podstatě zde tedy máme jakousi vizi nové společnosti, která se někomu může zamlouvat. Ti ostatní se s ní můžou ztotožnit. Pokud tak neučiní, bude s nimi zacházeno zhruba stejně jako s kacíři ve středověké, křesťanské Evropě s tím rozdílem, že v křesťanství alespoň zůstávala pro poškozené naděje pro boží spravedlnost – něco, co komunismus nepřipouští. Myslím, že ačkoliv komunisté prezentují tuto svoji vizi jako velice jasný a přesný soubor myšlenek, obsahuje velké množství výrazů a idejí, které dovolují celou řadu interpretací. Nepochybuji o tom, že postupem času toho využila další generace marxistů.⁸² V tomto ohledu naprosto souhlasím s Gregorovým názorem, který tvrdí, že mnoho z nich si tak mohlo vytvořit vlastní „spásnou“ představu o Marxově výkladu, který se už jen zdánlivě vztahoval k doktrinárnímu odkazu zakladatelů.⁸³ Podobu spásné myšlenky měl marxismus také pro dělníky, kteří v této době skutečně žili v bídě. Popper zmiňuje přesně takový vliv Marxova díla na jeho stoupence⁸⁴. Poukazuje především na prorocký vliv v Marxově dílu.⁸⁵ Gregor si myslí, že z toho plyne, že už počáteční Marxovo dílo v sobě obsahovalo určité náboženské prvky. Dále se domnívá, že můžeme pozorovat, jak tyto náboženské prvky v nových úpravách marxismu hrají ještě větší roli než v těch původních. Gregor v tomto smyslu poukazuje na režim v Severní Koreji. Ten byl ustanoven po druhé světové válce v polovině

---

⁸¹Jde například o provedení cílů uvedených v Komunistickém manifestu : MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Manifest komunistické strany*. 9. vyd. v SPN. Praha: SPN, 1984., Komunistický svaz mládeže.

⁸²Po K. Marxovi a B. Engelsovi (tedy Lenin, Trocký, Gorkij).

⁸³GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie*. Přeložil Jana OGROCKÁ, přeložil Jiří OGROCKÝ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, str. 123.

⁸⁴Specifické příklady ale neuvádí – možná proto, že se domníval, že mělo jít o všechny tehdejší marxisty.

⁸⁵POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřítelé*. Praha: Oikoymenh, 1994., Oikúmené., str. 169.

padesátých let. Nejvýše postaveným člověkem se zde stal Kim Ir-sen, označován ve své zemi za nezpochybnitelného vůdce, jehož jméno je (v jeho zemi) často vyslovováno s posvátnou úctou. Severokorejci jsou přesvědčeni, že jejich vůdce byl vyvolen dějinami, aby vedl svůj stát a národ k dokonale šťastnému životu.⁸⁶ Tento severokorejský režim má základ ani ne tak v marxismu jako spíše v marxismu-leninismu – forma marxismu hodně revidovaná Leninem. Domnívám se, že náboženské a posvátné prvky v této formě marxismu zde jsou v mnohem větší míře než u normálního marxismu a obklopují osoby, jako je Kim Ir-sen, a možná, že je to i jeden z důvodů, proč jsou v zemích s těmito režimy⁸⁷ vůdčí postavy z jiných náboženství vnímány jako nežádoucí konkurence. A to je, myslím, ten důvod, proč jejich vůdcové pohlížejí na křesťany, monoteisty a vůbec na všechna náboženství s odporem. Ohrožení by totiž mohli pociťovat především ve chvíli, kdy by například postava Ježíše Krista mohla upoutat pozornost vládcových poddaných svojí nabídkou náboženského spasení – tedy něco, co jim jejich vlastní vůdce nabídnout nemůže.⁸⁸ Myslím, že to je další z důvodů, proč marxismus-leninismus ve svém fungování neuspěl. Nemůžeme si „propůjčit“ něčí myšlenky se svou vlastní fungující strukturou, tyto myšlenky libovolně upravovat a interpretovat jinak, než jak to zamýšleli jejich původní autoři, a zároveň očekávat, že vše bude podávat stejné výsledky, jež očekávali původní myslitelé.⁸⁹ Myslím, že takhle se marxismus stal něčím jiným – stal se politickým náboženstvím, úspěšně používaným k udržení moci mnoha diktátory i v současnosti.

Pokud bych měl mluvit o spáse v marxismu. V případě marxismu se zřejmě jedná o trochu jinou formu spásy, než je tomu v křesťanství. Spíše to vypadá, že v komunismu si člověk vytvoří za pomoci technologií, vědy a obětavé práce jakýsi vlastní ráj zde na zemi – a to má být tím konečným stádiem nebo dejme tomu spásou. O něčem takovém hovořil marxista a revolucionář Lev Trockij, který po úspěšné revoluci v Rusku se

---

⁸⁶GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie*. Přeložil Jana OGROCKÁ, přeložil Jiří OGROCKÝ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015., str. 295.

⁸⁷Viz. Například Severní Korea, Sovětský svaz.

⁸⁸Domnívám se, že vládcové takového typu, jako byl Kim Ir-sen, se snaží budit dojem nejenom světského absolutního vládce, ale i vyvoleného proroka vedoucího svůj lid ke spáse (mohou nabízet i spásu, ale jen prométheovskou formu, která se liší od té duševně-posmrtné).

⁸⁹Například je jasné, že Marx určitě nepočítal ve svých myšlenkách s kultem osobnosti.

domníval, že v blízké budoucnosti bude moct člověk přetvářet nejenom přírodu, ale i sám sebe.⁹⁰ Tato forma spásy se přirozeně liší od té, kterou můžeme nalézt právě v křesťanství, které dává spásu hříšníkům v podstatě zadarmo. Komunismus se snaží vypadat jako něco, co je správné a spravedlivé a mající i vlastní formu spasení, a právě proto si myslím, že nemůže vedle sebe trpět něco, co nabízí také spásu za mnohem menší, nebo snad dokonce žádné oběti.

---

⁹⁰TROCKIJ, Lev. Pravda. Moskva: Komunistická strana, 1912, 1923(5).

4. Komunismus v Sovětském svazu

V předešlých řádcích jsme si uvedli, že Sovětském svazu proběhla revoluce, kde se podařilo komunistům dostat k moci. Události, které k tomu vedly, byla například první světová válka a následující občanská válka v Rusku, která skončila vítězstvím bolševiků v roce 1920. Samotný Sovětský svaz vznikl až v roce 1922 – byl prvním státem, ve kterém komunisté opravdu začali vládnout. Prvním vůdcem komunistické strany byl Vladimír Iljič Uljanov, který si nechal také říkat Lenin, ten však vládl jen do roku 1924, kdy zemřel. Balík a Kubát tvrdí, že to byl právě on, kdo přišel s upravenou formou marxismu zvanou marxismus-leninismus – tato forma se vyznačuje mnoha odlišnostmi, jak tvrdí Balík s Kubátem, největší odklon od marxismu představuje fakt, že odmítá Marxovu nauku o perspektivě proletářské revoluce v průmyslově vyspělých zemích.⁹¹ Tuto myšlenku podle nich Lenin nahradil tezí o možnosti takové revoluce v zaostalé společnosti – tedy v Rusku.⁹² Další odlišující charakteristiku, kterou Balík a Kubát popisují, byla idea vybudování politické strany jako revoluční organizace, která sdružuje profesionální a uvědomělé revolucionáře vybavené vhodnou revoluční teorií, tato Leninova strana podle nich má také plnit úlohu diktatury proletariátu.⁹³ Výběr do této strany má podle Lenina probíhat co nejpřísněji, nejvhodnější jsou podle něj revolucionáři z povolání.⁹⁴

Po smrti Lenina se vlády ujal Josif Vissarionovič Džugašvili alias Stalin. Service dobře vystihuje období jeho vlády. Tvrdí, že řád nastolený Stalinem obsahoval centralismus, hierarchii, mobilizaci, ale především teror. Lidský život ztratil jakoukoliv hodnotu, z lidí se v Sovětském svazu stala v podstatě jen další surovina, jako je třeba uhlí nebo pšenice, a všechno majetek byl znárodněn nebo zabaven, možná proto se pozorovatelům zvenčí zdálo, že komunismus již získal kompletní kontrolu nejenom nad

---

⁹¹BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů. 2.*, přeprac. vyd. Praha: Dokořán, str. 131.

⁹²Tamtéž str. 131.

⁹³Tamtéž str. 132.

⁹⁴LENIN, Vladimír, *Spisy. Svazek 5.*, Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953, str. 382.

státní mocí, ale i nad veškerými aspekty ve společnosti a lidského bytí.⁹⁵ S tímto tvrzením souhlasí i Gregor, který tvrdí, že první světová válka obecně pomohla k vzestupu těchto politických systémů podněcovaných sekulárními náboženstvími, které ve výsledku degradovaly hodnotu lidského života.⁹⁶ Tyto aspekty života a jeho hodnotovou degradaci v SSSR asi nejlépe vystihuje Alexander Solženicyn – ruský spisovatel a publicista, který tajně psal o událostech v Sovětském svazu, byl však zatčen za svoji korespondenci, ve které kritizoval Stalinovu vládu. Mnoho let pak strávil ve vězeňských táborech. Solženicyn popisuje existenční podmínky v táborech Sovětského svazu, čerpá přitom ze svých zkušeností z doby, kdy byl sám vězněn v takových zařízeních, ve svém díle *Souostroví Gulag*. Solženicyn popisuje případy, kdy Lenin například vydává nesmyslná nařízení, která zakazují rolníkům skladovat obilí pod trestem minimálně 10 let v pracovních táborech.⁹⁷ Lenin totiž chtěl, aby veškeré obilí odevzdávali státu bez jakékoliv náhrady, přirozeně, že taková opatření měla za následek venkovská povstání a hladomory.⁹⁸

Pokud však máme pochopit přístup Sovětského svazu k náboženství, je dobré se nejdřív zaměřit na myšlenky Lenina. Ty byly v mnoha ohledech ustálené i po jeho smrti. I Stalin v době své vlády se v některých ohledech stále řídil Leninovými vizemi. Například mezi bolševiky existovala víra, že má-li přežít jejich revoluce, pak se komunismus musí rozšířit za hranice SSSR.⁹⁹ I po druhé světové válce se tímto cílem komunisté řídili, a to byl pravděpodobně také důvod, proč se dostali do nepřímého konfliktu se Spojenými státy – šlo o konflikt známý jako studená válka. Tato myšlenka šíření komunismu i mimo hranice SSSR patřila též Leninovi. Pokud jde o jeho myšlenky týkající se náboženství, může se Leninovo postavení vůči náboženství zdát značně mlhavé. Ve svých spisech Lenin například tvrdí, že každý má mít právo vyznávat jakékoliv náboženství, ale jen

---

⁹⁵SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009., str. 144.

⁹⁶GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie*. Překlad Jana Ogrocká a Jiří Ogrocký. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015., str. 297.

⁹⁷SOLŽENICYN, Aleksandr Isajevič. *Souostroví Gulag: 1918-1956: pokus o umělecké pojednání*. 2., upr. vyd., str. 23.

⁹⁸Tamtéž str. 23.

⁹⁹SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009., str. 110.

v soukromí, a že se nesmí dělat rozdíly mezi občany na základě jejich vyznání.¹⁰⁰ Jinde však tvrdí, že náboženství je spojencem a nástrojem buržoazie, a obviňuje jej z jakési podvrtné činnosti.¹⁰¹ Navzdory této neustálenosti v Leninových myšlenkách se domnívám, že u něho nakonec spíš převládal negativní vztah k náboženství. Myslím, že v tomto případě Lenin hlásal sliby o náboženské svobodě nejdříve jen proto, aby dostal duchovní pravoslavné a ostatních církví v Rusku na svoji stranu. Nakonec totiž Lenin tvrdí, že ve vztahu ke straně nemůže být náboženství soukromou záležitostí a ani stát nesmí mít co dělat s náboženstvím – chce oddělení státu od náboženství v takovém smyslu, aby duchovní nemohl v žádném případě pracovat ve státním aparátu.¹⁰² V podstatě je tedy tímto tvrzením v rozporu se svým dřívějším tvrzením o svobodě náboženského vyznání a monopol na státní moc v tomto případě připadá komunistické straně, která z této oblasti jakoby vytlačila svého konkurenta, kterého v náboženství mohla vidět. Avšak ve svých pozdějších spisech Lenin vysvětluje tento svůj nejasný přístup k náboženství. Nejdřív vysvětluje, že základem marxismu je dialektický ateismus a z toho vyplývá, že komunismus je rozhodně nepřítelem jakéhokoliv náboženství. Lenin připomíná, že nepřítelství marxismu vůči náboženství nejlépe vystihuje Marxův výrok, že náboženství je opium lidu.¹⁰³ Avšak v tomto případě víme, že jde o hrubé vytržení z kontextu – Marx totiž mluvil o náboženství jako opiu lidu v souvislosti s jakousi útěchou pro lidi.¹⁰⁴ Marxismus-leninismus se v tomto směru liší od původních myšlenek Karla Marxe, jelikož zastává nekompromisní přístup vůči náboženství tak, že ho hodlá potírat. Avšak Lenin dál pokračuje a odkazuje na Engelsovu kritiku filosofa Dühringa. Engels v této kritice tvrdí, že Dühringův způsob boje proti náboženství byl chybný. Chyba byla v radikálním a konfrontačním vedení boje proti náboženství, který ve výsledku způsobil posílení náboženského vlivu ve

---

¹⁰⁰LENIN, Vladimír Il'jič. *Vybrané spisy v pěti svazcích*. Praha: Svoboda, 1974, 5 sv., str. 166 – 170 (citováno z knihy MARX, Karl, ENGELS, Friedrich a LENIN, Vladimír Il'jič. *O ateismu.*, str. 140).

¹⁰¹LENIN, Vladimír Il'jič. *Spisy*. Zv. 16, Bratislava 1958, str. 35 – 36.

¹⁰²LENIN, Vladimír Il'jič. *Vybrané spisy v pěti svazcích*. Praha: Svoboda, 1974, 5 sv., str. 166 – 170 (citováno z knihy MARX, Karl, ENGELS, Friedrich a LENIN, Vladimír Il'jič. *O ateismu.*, str. 140).

¹⁰³MARX, Karl. *Spisy*, sv. 1, Praha 1956, str. 402.

¹⁰⁴Marx, K: *Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva*. In: Marx, K., Engels, F., Lenin, V. I.: *K filosofickým otázkám*. Svoboda, Praha 1974., str. 44.

společnosti, jak vysvětluje Engels.¹⁰⁵ Místo toho Engels doporučuje organizování proletariátu, jelikož to samo o sobě by podle něj mělo vést k odumření náboženství.¹⁰⁶ Lenin tento Engelsův přístup vůči náboženství v Rusku pravděpodobně neuplatňoval, přesto sám doporučuje ve svých spisech se Engelsovým návodem řídit.¹⁰⁷ Tato myšlenka o možném mírnějším postupu vůči náboženství podle mě pochází z doby před tím, než se Lenin a jeho bolševici dostali v Rusku k moci – je možné, že v minulosti mohl tyto myšlenky zastávat především před svými následovníky, jelikož tehdy by mohl přímý střet jeho spolustraníků s náboženskými idejemi ohrozit postup jeho strany k moci.

James Gregor popisuje fašismus a bolševismus jako politické náboženství.¹⁰⁸ U bolševismu se také pozastavuje a tvrdí, že má některé rozdíly od fašismu, nicméně jde podle něj o krédo nesporné náboženské povahy s Leninem jakoby nejvyšším duchovním a hlasatelem nejvyšší pravdy, jehož požadavky ukládaly mnohá odříkání a velké oběti.¹⁰⁹ Myslím, že právě z těchto důvodů mohli bolševici vnímat jiná náboženství jako konkurenci, jelikož sami do téhle roviny spadali. V tomto směru popisuje Gregor výzkum jiného badatele – Sergia Panunzia. Ten se zabýval historií bolševismu od jeho prvního výskytu v podobě frakce až k jeho proměně v centralistický stranický stát.¹¹⁰ Bolševismus se podle něho vyznačoval všemi možnými atributy politické církve: katechismem neomylných pravd, knihovnou posvátných textů, seznamem charismatických předchůdců, standardní liturgií, misionářským záměrem a náročnou etikou oběti, oddanosti a loajality.¹¹¹ Jeho totalitarismus byl logickým důsledkem zastávaných přesvědčení a zvláštní povahy institucí, které těmto přesvědčením dávaly výraz.¹¹² A možná proto je Panunzio přesvědčený, že bychom o členu nějaké revoluční politické strany měli hovořit spíše jako o příslušníkovi nějaké církve, protože - jak tvrdí

---

¹⁰⁵MARX, K. ENGELS, B. *Spisy*, sv. 20, Praha 1966, str. 308 – 311, 117 – 118, 594 – 595, 597 - 598 (citováno z knihy MARX, Karl, ENGELS, Friedrich a LENIN, Vladimír Il'jič. *O ateismu.*, str. 52).

¹⁰⁶Tamtéž str. 308 – 311.

¹⁰⁷LENIN, Vladimír Il'jič. *Spisy*, sv. 15, Praha 1958, str. 407 – 418 (citováno z knihy MARX, Karl, ENGELS, Friedrich a LENIN, Vladimír Il'jič. *O ateismu.*, str. 159).

¹⁰⁸GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie*. Přeložil Jana OGROCKÁ, přeložil Jiří OGROCKÝ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015., str. 218.

¹⁰⁹Tamtéž str. 219.

¹¹⁰PANUNZIO, Sergio. *Il sentimento dello stato* (Rome: Libreria del Littorio, 1929), str. 235 – 240 (citováno podle GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie.*).

¹¹¹Tamtéž str. 235 – 240.

¹¹²Tamtéž str. 235 – 240.

dále - politická idea a náboženské krédo jsou si dva značně příbuzné jevy.¹¹³ Zdá se, že s tímto tvrzením souhlasí i Gregor, jelikož tvrdí, že revoluční bolševismus byl sice v mnoha ohledech dědicem marxismu, nicméně jeho „dialektika historie“ ho naplnila odlišným obsahem.¹¹⁴ Gregor tento fakt dále vysvětluje – tvrdí, že Lenin chtěl vytvořit jakýsi ideokratický systém, ve kterém by vládli jen ti, kdo jsou vlastníky nezpochybnitelných pravd, morálního přesvědčení a ideologické ortodoxie, která si žádala absolutní servilnost.¹¹⁵ Myslím, že jsou to právě tyto charakteristiky, díky kterým Gregor považuje bolševismus za unikátní formu sekulárního náboženství.¹¹⁶ Domnívám se, že z těchto myšlenek také plyne, že ideologie měla v Sovětském svazu asi největší účast na vládě. „Ideologické vědomí“ bylo totiž považováno za důležitější než cokoli jiného – za něco, co dokáže udržet v pohybu sociální a průmyslový rozvoj, ale hlavně revoluci.¹¹⁷ Je možné, že tato ideologie dokázala mít vysoký vliv v Sovětském svazu a nejenom v něm – a to pravděpodobně jejím příslibem ráje, který údajně měla v plánu ustanovit a byl jejím cílem, jak tvrdí spisovatel a literární vědec Vladimír Macura. Macura popisuje, že vize o šťastné budoucnosti se dokonce stala součástí povinné výuky.¹¹⁸ Šlo podle něj o mýtotočivost, ale také závaznou kolektivní formu, kterou musí všichni ve státě přijmout, jelikož součástí je také až sakrální nezpochybnitelnost.¹¹⁹ Sovětský svaz také začal pracovat na tom, aby tuto až mýtickou ideologii spolu s marxisticko-leninským zřízením rozšířil do zbytku světa.

Nejtěžší útlak náboženství v Sovětském svazu však nastal až za vlády Stalina. R. Service popisuje toto období, kdy dochází k zatýkání duchovních ve velkém. V perzekuci duchovních Stalin nedělal rozdíly - vztahovalo se na kněží, imámy, rabíny i šamany, ti všichni byli hromadně popravováni.¹²⁰ Tyto události se děly především proto, aby byla přijata sovětská ideologie, která předpokládá, že ji budou kopírovat i všichni ostatní, a

---

¹¹³Tamtéž str. 228 – 229.

¹¹⁴GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie*. Přeložil Jana OGROCKÁ, přeložil Jiří OGROCKÝ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015., str. 297.

¹¹⁵Tamtéž str. 297.

¹¹⁶Tamtéž str. 297.

¹¹⁷Tamtéž str. 298.

¹¹⁸MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Pražská imaginace, 1992., str. 8 – 9.

¹¹⁹Tamtéž str. 8 – 9.

¹²⁰SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009., str. 135.

náboženství se v tomto smyslu jeví jako překážka.¹²¹ Service dále vysvětluje, že utnutím náboženských tradic sovětské autority předpokládaly jejich vymizení ve společnosti.¹²² Nicméně k něčemu takovému nedošlo. Při sčítání lidu v roce 1937 více jako polovina všech obyvatel SSSR uvedla víru v nějaké božstvo.¹²³ Vzhledem k tomu, že otevřeně přiznávat svoji víru k něčemu jinému než k ateismu bylo v této době značně nebezpečné, domnívám se, že skutečné množství vyznavačů různých náboženství v SSSR bylo ještě vyšší. Service se domnívá, že ke zvyšování náboženskosti přispívala nenávisť vůči Stalinovi v kolektivizovaných vesnicích.¹²⁴ V mnohých křesťanských frakcích byl Stalin považován i za antikrista, a to hlavně díky jeho násilně provedené kolektivizaci, která v předešlých letech způsobila na venkově hladomor a ve výsledku náboženskou aktivitu posílila.¹²⁵

Dalším cílem komunistické strany byla likvidace církví, nebo alespoň urychlení zániku těchto institucí, jelikož se strana podle Maiera domnívala, že upevněním socialismu jsou církve stejně odsouzeny k zániku.¹²⁶ Myslím, že je toto tvrzení o zacílení na ruské církve pravdivé, uvážíme-li, co se stalo, když se poprvé komunisté dostali k neomezené moci v Rusku. Maier vysvětluje, že jedna z prvních věcí, které komunisté provedli, byla likvidace pravoslavného náboženství a jiných náboženství obecně.¹²⁷ Po této době nicméně můžeme začít nalézat stále více náboženských prvků v sovětské komunistické straně. Vedle těchto prvků bychom mohli nalézt i řadu jiných, pocházejících z křesťanství. Hans Maier poukazuje na některé z těchto znaků, o kterých tvrdí, že pocházejí z ruského pravoslavného křesťanství, které bylo cílem dřívější likvidace.¹²⁸ Jak se ale pak mohly dostat prvky tohoto náboženství do ruského komunismu, když bylo v podstatě zničeno? Na tuto otázku nám Maier odpovídá, že když ruští bolševici potřebovali zachovat památku revoluce, sáhli právě ke kultu pravoslavných relikvií, když

---

¹²¹Tamtéž str. 135.

¹²²Tamtéž str. 145.

¹²³Tamtéž str. 145.

¹²⁴Tamtéž str. 145.

¹²⁵Tamtéž str. 145.

¹²⁶MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999., str. 46.

¹²⁷Tamtéž str. 13.

¹²⁸Tamtéž str. 13.

nabalzamovali mrtvého Lenina a vystavili jej k uctívání v Mauzoleu na Rudém náměstí, kde ho lze nalézt i dnes.¹²⁹ Přitom bolševici krátce po Velké říjnové revoluci dělali všechno proto, aby přesně takové náboženské prvky zanikly. Ostatky pravoslavných světců byly likvidovány. Je tedy ironií, že pak sami komunisté začali vytvářet své vlastní relikvie, jako je třeba ta Leninova. Po tomto sovětském vzoru se začali relikvie vyskytovat i v jiných státech s komunistickým vedením. Jiný badatel – italský historik Emilio Gentile nabízí alternativní vysvětlení pro existenci relikvií v komunistických režimech. Podle něj došlo k synkretickému sloučení mezi komunismem a tradičním náboženstvím, a to díky sakralizování vůdce, který zosobňoval principy, hodnoty a přikázání nové politické ideologie, a navíc byla jeho osobnost zahalena posvátností a lidovou náboženskou vírou.¹³⁰ Podle tohoto vysvětlení si myslím, že je poměrně jasné, proč došlo k uctívání Leninových tělesných pozůstatků. Jak už jsme zde zmínili, tato tradice existuje v pravoslavném křesťanství a podle Gentileho teorie muselo dojít v Rusku ke sloučení mezi komunismem a prvky pravoslavného křesťanství – které v Rusku představuje tradiční náboženství. Kromě relikvií existovaly v sovětském komunismu i jiné náboženské prvky vycházející z pravoslavného křesťanství – zákoutí s ikonami byla nahrazena „zákoutími míru“ nebo „rudými koutky“, u nichž se tedy změnil vzhled, ale náboženský účel zůstal zachován, podobně jako u mnoha kostelů, které byly přebudovány na památníky ateismu.¹³¹ I soudní procesy v Sovětském svazu se nesly v náboženském duchu, často orientované proti údajným nepřítelům komunistického režimu. Balík a Kubát se domnívají, že se jimi snažil sovětský režim vlít novou krev aktivismu do svých revolučních žil.¹³² Kromě tohoto tvrzení uvádí Kubát s Balíkem ještě jednu náboženskou stránku, kdy má celý proces působit jako jakési vyobrazení boje proti věčné temnotě a zatracení, z níž vzešel nepřítel, který škodí a který musí být zničen a navrácen do temnoty, naproti tomu žalobci mají být zastánci světlých zítřků pro pravověrné a loajální, kteří následují „dobrého pastýře“, kterého

---

¹²⁹Tamtéž str. 13.

¹³⁰GENTILE, Emilio. *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008., str. 157.

¹³¹MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999., str. 13.

¹³²BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2., přeprac. vyd. Praha: Dokořán, 2012., str. 37.

představuje Stalin na jeho cestě do ráje.¹³³ Obžalovaný obvykle po těžkém mučení u výslechu se u soudu ke všem vzneseným a obvykle i nespáchaným proviněním přiznal, proto celý proces také mohl pozorovateli připadat jako scéna z církevního života, kdy se věřící vyznává ze svých hříchů.¹³⁴ Nicméně na rozdíl od skutečného náboženství, ve kterém by po vyznání následovalo odpuštění, v tomto případě docházelo k fyzické likvidaci.

Pokud jde o kolektivizaci venkova, myslím, že Sověti se nesnažili jen o kontrolu nad rolníky. Domnívám se, že chtěli rolníky dostat na svoji stranu i myšlením. Možná proto vznikl příběh o Pavlovi Morozovi. Venkovském chlapci, který byl aktivním komunistou už ve 13 letech a údajně udal svého otce za napomáhání nepřátelům Sovětského svazu a v těchto aktivitách pokračoval, dokud nebyl usmrcen svým dědou. Sovětská propaganda z tohoto příběhu učinila kult jeho osobnosti a legendu, nechávala postavit jeho sochy, Morozov byl dáván za vzor a hrdinu mladé generaci.¹³⁵ Teprve po rozpadu Sovětského svazu došlo ke zjištění, že příběh byl vlastně smyšlený. Morozov pravděpodobně existoval a byl zabit, ale nic dalšího se vlastně neví, jelikož zprávy a výpovědi o událostech, které měly vést k jeho smrti, se od sebe velmi liší.¹³⁶

Kulty osobnosti se nicméně stavěly spíš kolem vůdců, jako byl Stalin a Lenin, než kolem fiktivních osudů skutečných postav, jako byl P. Morozov. Například Lenin byl po své smrti oslavován jako zakladatel marxismu-leninismu a Sovětského svazu a Stalin pak za jeho nástupce a požehnaného vůdce.¹³⁷ O tom svědčí také fakt, že Stalin sám se nebál označovat za boha v přítomnosti svých nejbližších, s odůvodněním, že nemá na výběr, protože lidé potřebují nějakého boha.¹³⁸ Gregor se nicméně domnívá, že běžným lidem žijícím v Sovětském svazu byl vnucován obraz Stalina jako vůdce jednotné strany posvátného řádu spravedlivých, s texty Marxe a Engelse jako uctívaným svatým písmem, s pokročilou výrobou jako základem „dělnického ráje“ a s „krédem budovatelů

---

¹³³Tamtéž str. 35.

¹³⁴Tamtéž str. 35.

¹³⁵FIGES, Orlando. *The Whisperers: Private Life in Stalin's Russia*, 2007, str. 122 – 126.

¹³⁶Tamtéž str. 122 – 126.

¹³⁷MONEFIORE, Simon Sebag. *Stalin : The Court of the Red Tsar* (New York: Vintage, 2005), str. 139.

¹³⁸Tamtéž str. 139.

komunismu“ jako knihou předpisů.¹³⁹ Domnívám se, že z toho vyplývá, že pro své přívržence představoval boha především díky neomezené moci, kterou disponoval, ale také proroka, který ukazuje cestu ke spáse podobně jako Ježíš Kristus. Jelikož v Sovětském svazu byl považován nejenom za učitele a vůli Sovětského svazu, ale také za spásonosnou naději lidstva, jak tvrdí Monefiore.¹⁴⁰ Maier se nicméně domnívá, že tato mesianistická role byla pro tyto postavy celkem logická, protože byli středem totalitní ideologie, která podle Maiera byla pro své přívržence v podstatě náboženstvím.¹⁴¹ Z myšlenek Maiera dále vyplývá, že komunisté nejenom v Sovětském svazu běžně využívali náboženských modelů a praktik především proto, aby posílili vlastní legitimitu a odstranili své rivaly, které viděli právě v ostatních náboženských skupinách.¹⁴² Tento názor vlastně podporuje i sám Lenin, který ve svých spisech otevřeně tvrdil, že pro šíření myšlenek komunismu a proletariátu je občas možné použít i náboženské výrazy, aby mu méně vyspělé masy mohly rozumět.¹⁴³

Jak se sovětská forma komunismu rozšiřovala do ostatních zemí, tak se v těchto oblastech také vyvíjela někdy různými směry. V každé zemi, kde k takovému jevu došlo, komunismus neopustil od svých náboženských projevů, u kterých mnohdy mohlo dojít i k většímu prohloubení. Domnívám se, že komunistický režim v Severní Koreji je velmi dobrým příkladem. V této zemi již od roku 1945 vládne jediný člověk spolu se svou dynastií. Severní Korea podle Balíka a Kubáta uplatňuje možná nejrozvinutější vůdcovský kult v moderní historii, využívající kvazináboženskou mytologii snažící se obyvatelům vštípit, že země a nebe jsou spolčeny s jejich pány.¹⁴⁴ Například zakladateli vládnoucí dynastie Kim Ir-senovi a jeho synovi Kim Čong-illovi byly připisovány nadpřirozené schopnosti a jejich narození, život a smrt byly provázeny údajnými

---

¹³⁹GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie*. Přeložil Jana OGROCKÁ, přeložil Jiří OGROCKÝ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015., str. 293.

¹⁴⁰MONEFIORE, Simon Sebag. *Stalin : The Court of the Red Tsar* (New York: Vintage, 2005), str. 139.

¹⁴¹MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství*. 1. vyd., str. 27.

¹⁴²Tamtéž str. 16.

¹⁴³LENIN, Vladimír Il'jič. *Spisy*, sv. 15, Praha 1958, str. 414 – 418 (citováno z knihy MARX, Karl, ENGELS, Friedrich a LENIN, Vladimír Il'jič. *O ateismu.*, str. 155).

¹⁴⁴BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2., přeprac. vyd. Praha: Dokořán, 2012., str. 138.

nadpřirozenými jevy a zázraky.¹⁴⁵ V zemi byl zaveden zvláštní kalendář ideologie „Čučche“, který začíná rokem Kim Ir-senova narození – tedy v roce 1912.¹⁴⁶ Jiný badatel – Bankowicz tvrdí, že tato ideologie – „Čučche“, kterou Kim Ir-sen zavedl, se týká veškerých oblastí lidských činností a lidé skutečně věří, že se díky ní dějí v Severní Koreji opravdové zázraky – jako snížení úmrtnosti o třetinu a konec výskytu nemocí.¹⁴⁷ V tomto ohledu se kimovské dynastii povedlo něco, co se nepovedlo ani Stalinovi nebo Maovi – jeho lidé skutečně uvěřili, že jejich země, která je vlastně neustále sužována nedostatkem jídla, chudobou a ekonomickými obtížemi, je uskutečněným rájem na zemi.¹⁴⁸

Sovětskou formu vztahu k náboženství, jako je v Severní Koreji, bychom našli v některých dnešních postkomunistických zemích, jako je Ázerbajdžán, a komunistických zemích s prvky kapitalismu, jako je Čína. Tento vztah bychom mohli popsat jako snahu potlačit všechny známé formy náboženství a náboženských skupin.¹⁴⁹ To je teorie politoložky Ani Sarkissianové v její publikaci „*The varieties of religious repression: why governments restrict religion*“. Nicméně Sarkissianová tvrdí, že v Číně v posledních letech dochází k mírnému uvolnění, ale to jen díky vlivu ekonomiky volného obchodu.¹⁵⁰ Zdá se, že místo dřívějšího tlaku, jehož cílem bylo potírat náboženské organizace, se čínská vláda rozhodla pro snahu o kontrolu nad náboženskými skupinami. Toho se snaží docílit tak, že například biskupové dosazování Vatikánem musejí také projít prověrkami a schválením orgánů komunistické strany.¹⁵¹ Duchovní a kněží jiných náboženských skupin pro změnu musejí odsouhlasit, že budou propagovat socialismus, patriotismus a vyzdvihovat komunistickou stranu.¹⁵² Možná z těchto důvodů Sarkissianová dodává, že Čína zůstává pro náboženské organizace nehostinným místem, například křesťané bývají obviňováni ze šíření západního

---

¹⁴⁵Tamtéž str. 139.

¹⁴⁶Tamtéž str. 138 – 139.

¹⁴⁷BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002., str. 223 - 224.

¹⁴⁸Tamtéž str. 228.

¹⁴⁹SARKISSIAN, Ani. *The varieties of religious repression: why governments restrict religion*. New York, NY: Oxford University Press, str. 68 – 70.

¹⁵⁰Tamtéž str. 71.

¹⁵¹Tamtéž str. 72.

¹⁵²Tamtéž str. 72.

imperialismu a ostatní náboženské skupiny stále mohou čelit pronásledování, pokud komunistická strana na ně změní názor.¹⁵³

Z toho, co jsme si v předchozích odstavcích uvedli, vyplývá, že komunismus a jeho ideologie marxismu-leninismu se nesmiřitelným způsobem staví proti ostatním náboženstvím. Tento postoj má formu typu „nebudeš mít cizí bohy mimo mne“, což v podstatě znamená, že proto, aby mohl komunismus v bezpečí existovat, je pro něj nezbytné, aby se za prvé zbavil jakýchkoliv významnějších náboženství, které by vedle něho mohly existovat – je to také jeden z důvodů, proč klade velký důraz na ateismus - a za druhé, aby nahradil tato náboženství v jejich obvyklých aspektech u věřících. Možná proto v komunismu existuje takové množství náboženských charakteristik, jež mají svůj původ v křesťanství, jako příklad nám zde může posloužit beztřídní společnost budoucnosti – jako slibovaný ráj na zemi, tedy náhražka za křesťanské nebeské království.¹⁵⁴ Křesťanská nauka je nahrazena marxisticko-leninskou doktrínou. Nejvyšší a vzdělávací úřady církve jsou nahrazeny ústředním výborem Vsesvazové strany komunistů.¹⁵⁵ A ta se stejně jako papež stává neomylnou.¹⁵⁶ A obdobu bible bychom u komunistů našli v Marxově Kapitálu.¹⁵⁷

---

¹⁵³Tamtéž str. 71 – 73.

¹⁵⁴GÓRNY, Grzegorz. Komunistické antidesatero. *Immaculata*. 2018, 1/2018(154), str. 1.

¹⁵⁵Tamtéž str. 1.

¹⁵⁶Tamtéž str. 1.

¹⁵⁷Tamtéž str. 1.

5. Komunismus v Československu

Komunistická forma vlády v Československu měla na rozdíl od té sovětské trochu mírnější podobu, ale jen pokud budeme brát v úvahu takové věci, jako je množství uvězněných a popravených z politických důvodů a tvrdost udělovaných trestů. I přesto byl postup Komunistické strany Československa neoprávněný a krutý. Bez ohledu na tyto skutečnosti komunisté v Československu se snažili postupovat stejně jako bolševici v Sovětském svazu, který jim byl vzorem. Avšak k převzetí vlády komunisty došlo za zcela jiných podmínek a událostí, než tomu bylo v Sovětském svazu.

Důležitým prvkem v převzetí moci komunisty v Československu přirozeně byla Komunistická strana Československa, která začala existovat ještě v předválečné době, nicméně tehdy neměla takovou podporu, aby se mohla chopit moci. Následující válečné období (1939 - 1945) patrně komunistům pomohlo, protože teoreticky se komunismus mohl jevit jako přirozená obrana proti svému ideologickému opaku – fašismu a nacismu, který se za války zdál mnohem nebezpečnějším nepřítelem. To ostatně potvrzuje i publicista a bývalý komunista Luděk Pachman, který také v této době propadl marxisticko-leninistické ideologii a stal se členem komunistické strany.¹⁵⁸ Pachman podává svědectví z této doby, kdy on i jeho vrstevníci podlehlí představě, že komunistické hnutí je humanistické hnutí, které přinese národu šťastnou budoucnost.¹⁵⁹ Vysvětluje, že komunismus lákal svojí ideou zlepšení sociálních poměrů, které chce snadno zlepšit tím, že vezme úzké společenské vrstvě z rukou prostředky, díky kterým ovládá zbytek společnosti, díky tomu slibuje vymizení majetkových privilegií a práce se stane přirozenou součástí lidské činnosti.¹⁶⁰ V době války, kdy životní úroveň Čechoslováků klesala, se tato ideologie ze Sovětského svazu, která byla označována za opak fašismu a nacismu, mohla zdát přirozenou záchranou. Možná proto mnoho pro zlepšení sociálních poměrů nadšených Čechoslováků za války vstupovalo do

---

¹⁵⁸PACHMAN, Luděk. *Boha nelze vyhnat: od marxismu zpět ke křesťanství*. Praha: Vyšehrad, 1990., str. 13 – 15.

¹⁵⁹Tamtéž str. 14 – 15.

¹⁶⁰Tamtéž str. 16 – 17.

služeb Sovětského svazu. Po válce a návratu z této země mnoho z nich začalo propagovat marxismus-leninismus a usilovat o změnu režimu v tehdejší Československu. Těmto myšlenkám se podrobili i mnozí českoslovenští intelektuálové, dobrým příkladem byl historik Zdeněk Nejedlý. Komunistům nahrál i fakt, že Československo bylo z větší části osvobozeno Rudou armádou, díky tomu znovu získali na popularitě. KSČ díky těmto událostem získala nové členy a podporu voličů, proto se jí převrat v roce 1948 povedl. Komunisté uspěli také díky tehdejšímu prezidentovi Benešovi, který porušil ústavu, když svěřil sestavení vlády jen komunistům.¹⁶¹ V této době byla KSČ vedená Klementem Gottwaldem a jejím vzorem byl přirozeně SSSR. Ruští vládní činitelé proto přistupovali k československým jako ke svým podřízeným, včetně Gottwalda. Ten se netajil svým odporem vůči kapitalistům a veřejně hlásal násilí proti nim a vyzdvihoval kroky Sovětského svazu v tomto směru.¹⁶² – lze tedy soudit, že se svým podřízeným postavením a vedoucí rolí SSSR souhlasil. Následující léta se nesla v duchu velkého útlaku, nesvobody, popravování, zatýkání z politických důvodů a zabavování majetku podnikatelů – označováno komunisty jako takzvané znárodňování. Celkově se dá říct, že vše probíhalo podobně jako v předválečném Sovětském svazu, i když s nižší intenzitou. Díky nadvládě komunistů ztratilo Československo svoji nezávislost a stalo se satelitním státem Sovětského svazu stejně jako Maďarsko nebo NDR; to ostatně dokazuje i fakt, že českoslovenští ministři byli povoláni do Moskvy, aby jim bylo vyhubováno, když se Stalin dozvěděl o jejich úmyslu zapojit Československo do Marshallova plánu^{163, 164}.

KSČ se ale nezaměřovala jen na kapitalisty a politické elity, které nesouhlasili s jejich ideologií. Historik V. Mencl tvrdí, že jednou z jejích priorit byla i likvidace náboženských skupin v Československu, na to se zaměřila především od roku 1949.¹⁶⁵ Komunisté i v tomto případě postupovali podle sovětského vzoru. To popisuje badatel a historik

---

¹⁶¹KALVODA, Josef. *Role Československa v sovětské strategii*. Kladno: Nakladatelství Dílo, 1999., str. 389.

¹⁶²MCDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *The Comintern. A history of international Communism from Lenin to Stalin*, London 1996, str. 178 – 179.

¹⁶³Americký plán ekonomické obnovy Evropských států.

¹⁶⁴*Vostočnaja Evropa v dokumentach rossijskich archivov, 1944 – 1953*, sv. 1, Moskva 1997 – 1998, s. 675.

¹⁶⁵MENCL, Vojtěch. *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Praha: Naše vojsko, 1990., str. 240.

zabývající se existencí mnišských řádů v době totality na území Československa - V. Vlček, který tvrdí, že například režim nechával zřizovat tábory nucených prací a přeškolovací střediska za účelem izolace a převýchovy „protispolečenských živlů“, proti kterým nemohlo být zavedeno soudní řízení, protože pro obvinění z jakéhokoliv trestného činu neexistovaly důkazy.¹⁶⁶ Vlček popisuje, že jejich proviněním byla příslušnost k určité společenské skupině či jejich profese.¹⁶⁷ Je také známo, že komunisté se snažili do svých řad naverbovat četné křesťanské duchovní a udělat z nich své agenty STB. To dokazuje několik takových duchovních, kteří se opravdu stali agenty STB. Vlček v tomto směru odkazuje na archivní zdroje, které popisují, že takovými duchovními byli například kněží Josef František Fiala, Josef Plojhar, Adolf Petr Unger a Josef Bohumír Kasan, který se díky své kolaborantské aktivitě stal profesorem na státem řízené „Římskokatolické cyrilometodějské teologické fakultě v Praze“.¹⁶⁸ Odborník na kolaborantské duchovní z období komunistického režimu byl Václav Vaško, který tvrdil, že tito a další duchovní, kteří začali pracovat pro režim, se aktivně podíleli na komunistické proticírkevní politice s odůvodněním, že nechtějí být zatahováni do ilegality nebo protistátních postojů.¹⁶⁹ Vlček je nicméně přesvědčen, že ve skutečnosti těmito lidem nejspíš šlo o budování kariéry a hromadění majetku, nebo to mohli být kněží, kteří těžce nedodržovali zásady kněžského života, byli náchylní k alkoholismu a za války kolaborovali s nacisty.¹⁷⁰ Jen ve vzácných případech docházelo ke kolaboraci z jiných důvodů, jako například z důvěry v komunistické ideály a představy o harmonické koexistenci státu řízeného komunisty a katolické církve.¹⁷¹ Myslím, že něco takového neměli komunisté nikdy v plánu. Spíš se domnívám, že se snažili mít pod kontrolou i duchovní stránku člověka, proto se katolická církev jevila spíše jako rival než důvěryhodný partner. Vlček tvrdí, že komunistickou snahu mít pod kontrolou i duchovní

---

¹⁶⁶VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004., str. 82.

¹⁶⁷Tamtéž str. 82.

¹⁶⁸AMV Praha, V 2844, str. 215 – 217 (citováno z VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004., str. 83 – 84).

¹⁶⁹VÁŠKO, V. *Mírové hnutí katolického duchovenstva – pátá kolona v církvi*. Katolický týdeník, příloha Perspektivy 10. říjen 1996, str. 5.

¹⁷⁰VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004., str. 414 – 415.

¹⁷¹Tamtéž str. 414 – 415.

stránku člověka dokazuje prohlášení přednesené na jednom zasedání ÚV KSSS, ve kterém tvrdí: „Ano, socialismus je zřízení sloužící štěstí člověka, jeho sociálním a ekonomickým zájmům, ale také jeho duchovnímu povznesení.“¹⁷² Myslím, že komunisté byli zkrátka přesvědčení, že dokáží uspokojit všechny potřeby člověka sami, i ty duchovní.

V podstatě po celé období vlády komunistů byli křesťanští duchovní pronásledováni. Nejvíce však asi v padesátých letech, kdy se konaly monstrprocesy, jejichž průběh byl vysílán v rozhlasu a účastnily se jich stovky vybraných jedinců, jak popisuje Vlček.¹⁷³ Dále nám popisuje způsob, jakým si komunistický režim na nich zakládal a pečlivě je připravoval na nejvyšších stranických místech – těmi byla církevní šestka ÚV¹⁷⁴ KSČ, SÚC¹⁷⁵ – ty využívali komunisté pro své ideologické cíle a podporu proticírkevní politiky.¹⁷⁶ Snažili se jimi zdiskreditovat řády a církve v očích veřejnosti a odůvodnit jimi své represivní zásahy, samozřejmě se konaly i jiné další procesy proti kněžím a řádům, které pokračovaly v linii potírání údajných protistátních aktivit církve a mnohdy se na předcházející procesy odvolávaly.¹⁷⁷ Přesto, jak píše Vlček, se komunistický režim zpočátku snažil tvářit jako přátelský vůči jakémukoliv náboženskému vyznání. O této snaze vypovídá také fakt, že na začátku každého takového procesu zaznělo ujištění o svobodě náboženského vyznání v ČSR např.: „Náš lidově demokratický režim poskytuje všem svým občanům plnou svobodu vyznání, jak jim to zaručuje Ústava 9. května. Nikomu není bráněno ve výkonu náboženských obřadů, naopak náš trestní zákon obsahuje sankce proti těm, kdo by výkon náboženských obřadů mařili.“¹⁷⁸ Nicméně po tomto úvodu následovalo obviňování katolické církve a Vatikánu z protistátní činnosti,

---

¹⁷²Plenární zasedání ÚV KSSS, leden 1987. Praha, Svoboda 1987, str. 68 (citováno z VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004, str. 414 - 416).

¹⁷³VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004., str. 125.

¹⁷⁴Ústřední výbor.

¹⁷⁵Státní úřad pro věci církevní.

¹⁷⁶VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004., str. 125.

¹⁷⁷Tamtéž str. 125.

¹⁷⁸Spisovna KS v Ostravě. Rozsudek Ks v Ostravě T 5/53 ze dne 24. února 1953, Urban a spol., str. 2 (citováno z VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004, str. 126 - 127).

špionáže, snaze podnítit vzpuru lidí proti státu a také ze spolupráce se západními mocnostmi.¹⁷⁹ Ve skutečnosti státní tajná bezpečnost – stb prováděla řadu akcí s krycími jmény jako TAJEMNÍK¹⁸⁰ nebo FAKULTA¹⁸¹, které byly namířeny už od začátku proti církevním institucím či osobám a jejichž cílem bylo církve zdiskreditovat či jinak poškodit – tyto události dobře popisuje politik Petr Fiala a historik Jiří Hanuš ve své publikaci „*Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*“.¹⁸²

V bezpečí před zatčením a odsouzením nebyli ani kněží, kteří věrně a dlouho kolaborovali s komunisty. To dokládá případ A. Petra Ungera, na který odkazuje Vlček, ve kterém píše, že přesto, že se komunistům v mnohém osvědčil, se díky svým vysokým finančním požadavkům nakonec stal pro ně obtížným partnerem, proto byl zatčen a odsouzen na 20 let za velezradu, protistátní činnost, rozkrádání národního majetku a homosexualitu.¹⁸³

Další věcí, která komunistům velmi vadila, bylo, že církve má mnoho na státu nezávislých orgánů, proto považovali za jeden z nejdůležitějších cílů ji kompletně ovládnout a udělat z ní poslušnou státní církev – tyto komunistické aktivity popisuje historik a bývalý člen KSČ Jan Křen.¹⁸⁴ Jiný historik Karel Kaplan s tímto tvrzením souhlasí a navazuje na něj – tvrdí, že po tomto ovládnutí měla následovat pomalá likvidace církve a vlastně všech náboženství v ČSR a ustanovení zcela ateistické společnosti.¹⁸⁵ Aby toho komunisté dosáhli, vytvořili plán, který jim měl pomoci dosáhnout tohoto cíle. Vlček popisuje, že se mělo jednat o tzv. Katolickou akci – prorožimní hnutí, které mělo rozdělit katolíky do dvou nepřátelých táborů - na vyšší

---

¹⁷⁹Spisovna KS v Ostravě. Žaloba Ks v Ostravě SKPt 3/53, str. 1 (citováno z VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004, str. 127 - 128).

¹⁸⁰Akce zaměřená proti nejvyššímu představiteli katolické církve u nás kardinálu Františku Tomáškoví.

¹⁸¹Akce zaměřená proti Josefu Zvěřinovi – kněz a člen podzemní církve.

¹⁸²FIALA, Petr, ed. a HANUŠ, Jiří, ed. *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001., str. 126 – 128.

¹⁸³AMV Praha, V 776 Ostrava. (citováno z VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004, str. 128).

¹⁸⁴KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, Edice dějiny Evropy., str. 640.

¹⁸⁵KAPLAN, K. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. ÚSD, Brno 1993, str. 5.

duchovní a biskupy v jednom a kněze s věřícími v druhém.¹⁸⁶ Hnutí vznikalo za podpory duchovních, kteří tajně pracovali pro režim, jako byli Josef Plojhar a Bohuslav Černocký. Název Katolická akce, jak dále Vlček vysvětluje, byl přebrán od jiné stejnojmenné organizace aktivně působících katolických laiků, založené v roce 1922 papežem Piem XI. a rozšířené i do Československa, kde byla po roce 1949 likvidována, perzekuována a zakázána.¹⁸⁷ Odpovědi církevních hodnostářů v Československu se staly „Pastýřské listy“¹⁸⁸ jako výraz odporu proti (komunistické) Katolické akci a všeobecnému útlaku vedeného komunisty.¹⁸⁹ Obsah „Pastýřských listů“ poukazoval na skutečné záměry komunistického režimu a jeho odmítání přátelské koexistence s církví.

Za zmínku stojí také událost v Číhoštském kostele, kde při jedné mši 11. prosince 1949 došlo k dodnes nevysvětlitelným pohybům kříže, které jsou popisovány v jednom článku badatelem Růžičkou.¹⁹⁰ Tyto pohyby byly následně doloženy účastníky mše kromě faráře Josefa Toufara, který stál zády ke kříži. Ačkoliv farář nechtěl, aby se informace o této události dostala na veřejnost, nakonec k tomu došlo a z Číhoštského kostela se stalo na čas poutní místo.¹⁹¹ Celá věc na sebe upozornila komunistický režim, který z obavy možného nárůstu vlivu katolické církve dal J. Toufara zatknout a podrobit mučení za účelem doznání.¹⁹² Novinář Aleš Palán se domnívá, že farář byl díky mučení u výslechu nakonec donucen podepsat protokol potvrzující jeho vinu v tom smyslu, že pohyby kříže byly údajně způsobeny manipulací se šňůrami a strunami, které spojovaly s křížem pohybující zařízení s jeho prsty na kazatelně.¹⁹³ Komunisté, aby přesvědčili lidi, že se jednalo o podvod, vytvořili film nazvaný „*Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení*“, kde je mechanismus pohybující s křížem zakryt kyticemi.¹⁹⁴ K účinkování ve

---

¹⁸⁶VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2004., str. 31.

¹⁸⁷Tamtéž str. 31.

¹⁸⁸Pastýřský list – Bývá obvykle dopis biskupa diecéze určený věřícím a kněžím. Čte se o nedělích.

¹⁸⁹BULÍNOVÁ, Marie, Milena JANIŠOVÁ a Karel KAPLAN. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, Edice dokumentů., str. 171 – 176.

¹⁹⁰RŮŽIČKA, Daniel. Číhoštský zázrak. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/a_cihost.php.

¹⁹¹Tamtéž str. 1.

¹⁹²Tamtéž str. 1.

¹⁹³PALÁN, Aleš. *Číhošť: křížek se pohnul několikrát*. *Katolický týdeník* [online]. 2007 [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/tema/cihost-krizek-se-pohnul-nekolikrat.html>.

¹⁹⁴Tamtéž str. 1.

filmu byl donucen i Toufar, nicméně ten je vidět jen na jednom ze záběrů, poté musel být odvezen do nemocnice, kde i o pár dní zemřel na následky mučení.¹⁹⁵ Komunistická strana měla podle Růžičky v úmyslu film dát do kin jako svědectví o odhalení spiknutí katolické církve a západních mocností proti československému lidově-demokratickému zřízení.¹⁹⁶ Nicméně film byl nakonec zničen, přesto bylo tajně pořízeno několik kopií.¹⁹⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že vztah komunistů ke katolické církvi a vlastně ke všem náboženským skupinám nebyl nikdy přívětivý. Duchovní různých náboženství byli pronásledováni po celou dobu existence komunistického režimu v ČSR. Nicméně vzhledem k velikosti a vlivu katolické církve nejen ve světě, ale i v ČSR se komunistické pronásledování soustřeďovalo především na ni. Tresty, kterými byli postiženi, nebylo jen odnětí svobody, ale jak popisuje Vlček, i propadnutí celého jmění odsouzeného ve prospěch státu, ztrátou čestných občanských práv a peněžními tresty, díky kterým musel dotyčný začínat kompletně od nuly.¹⁹⁸ Vedle toho komunistický režim nenápadně stavěl svůj obraz posvátné nedotknutelnosti – například ve snaze utvořit kult osobnosti. Tomuto tématu budu věnovat následující kapitolu.

---

¹⁹⁵RŮŽIČKA, Daniel. *Číhoštský zázrak*. Totalita.cz [online]. [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/a_cihost.php.

¹⁹⁶Tamtéž str. 1.

¹⁹⁷Tamtéž str. 1.

¹⁹⁸VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem: 1948-1964*. Olomouc: Marice cyrilometodějská, str. 129.

6. Náboženské prvky komunismu v Československu

Podobně jako tomu bylo v Sovětském svazu v případě Lenina a Stalina kultu osobnosti, i v ČSR se vyskytly podobné pokusy o vytvoření takového kultu, především u osoby Klementa Gottwalda. Jeho kult osobnosti nesl mnoho společných znaků s kultu sovětských vůdců. Po Gottwaldovi bylo například přejmenováno město Zlín stejně jako v případě Lenina. V Československu jsme také mohli od roku 1953 narazit na podobný objekt uctívání, jako byly v SSSR pozůstatky Lenina, a to na relikvii Klementa Gottwalda.¹⁹⁹ Ten byl po své smrti stejně jako v případě Lenina veřejně vystaven na Vítkově.²⁰⁰ Stejně jako Lenina i tato relikvie měla své mauzoleum. Myslím, že ale v tehdejším Československu neměl projekt tohoto typu příliš mnoho nadšenců, anebo se provozování mauzolea ukázalo jako příliš nákladné. Nejspíš proto byl na rozdíl od Lenina Gottwald nakonec zpopelněn a jeho mauzoleum zrušeno.

V roce 1949 začaly práce na projektu, který byl spojen se Stalinovým kultem osobnosti v Československu. Jednalo se o velké sousoší dokončené až roku 1955 na Letné, naproti Čechova mostu a dobře viditelné až ze Staroměstského náměstí. Jeho autory byli sochař Otakar Švec a architekti J. Štursa a V. Štursová.²⁰¹ Nejdůležitějším tématem tohoto sousoší byl samozřejmě Stalin stojící v čele jakéhosi průvodu složeného po jeho pravici z Čechoslováků a po levici za ním stojící lidé ze Sovětského svazu. Pomník byl v té době pravděpodobně největším v Československu, dlouhý byl přibližně 22 metrů, do šířky 12 metrů a do výšky měřil něco málo přes 15 metrů.²⁰² Myslím, že tento projekt měl symbolizovat pevnost a důležitost spojení mezi Sovětským svazem a Československem. Nicméně projekt nepřinesl očekávané propagátorské posílení

---

¹⁹⁹VACÍN, Luděk. *Náš pracující lid nedal setlíti tělu Klementa Gottwalda* – příspěvek k dějinám pražského mauzolea [online]. [cit. 2018-03-23]. Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no21/090-115.pdf>.

²⁰⁰Tamtéž str. 1.

²⁰¹*Konečný návrh na pomník J.V. Stalina na letenské pláni*. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-27]. 9. červen 1951. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1951/6/9/1.png>.

²⁰²Tamtéž str. 1.

Stalinova kultu osobnosti a oblibu si u Čechoslováků také nezískal. Místo toho mu Pražané začali přezdívat Fronta na maso. Po Stalinově smrti a nástupu Nikity Chruščova do čela SSSR v roce 1954 došlo k odsouzení Stalinovy vlády a k zatýkání většiny jeho loajálních vykonavatelů, jako byl například Lavrentij Berija. Chruščov dal zbourat Stalinovy pomníky a sochy a v podstatě výrazně oslabil Stalinův kult osobnosti v SSSR. Bylo to právě na základě těchto událostí, proč se KSČ rozhodla v roce 1962 pomník zbourat.²⁰³ Dnes na tomto místě stojí objekt nazývaný Pražský metronom²⁰⁴. Stalinův pomník, jež se velmi podobal těm postaveným v Sovětském svazu, v Československu vydržel jen sedm let a k posílení Stalinova kultu osobnosti zde nepřispěl. Díky neúspěchu Gottwaldovy relikvie a Stalinova pomníku se domnívám, že kultury osobnosti, které se komunisté tady snažili ustanovit, neměly u nás takový úspěch jako právě v SSSR.

Pro komunisty v Československu byly spíše důležitější svátky práce a oslavy, jako byly různé státní svátky a spartakiády. Ty skutečně začaly připomínat pseudonáboženský rituál.²⁰⁵ Ačkoliv měly průvody při těchto svátcích symbolizovat oddanost národa vládnoucímu režimu, ve skutečnosti nešlo o dobrovolné akce.²⁰⁶ Účast byla povinná a kontrolovala se, průvody byly centrálně organizované.²⁰⁷ Nepřítomnost mohla být potrestána vyloučením z práce nebo ze školy, pokud šlo o studenta. Nejdůležitějším svátkem v Československu byl však 1. máj. Tento svátek měl značnou váhu i v předválečném Československu v období 1918 - 1938. Například v roce 1925 byl zákonem uznán jako výraz sociálního pokroku a v ten den se také nepracovalo, přesto nebyl první máj přijímán u většiny obyvatelstva a nestal se nejdůležitějším svátkem v 1. republice; tato pozice patřila 28. říjnu – svátku založení 1. Československa.²⁰⁸ Po 2. světové válce a komunistickém převratu však úloha 1. máje masivně vzrostla. Komunisté udělali z prvního máje pravděpodobně nejdůležitější státní svátek v ČSR.

---

²⁰³Radio Praha: *Jak se bourala „fronta na maso“*.

²⁰⁴Jde o unikátní projev technické formy umění, jehož autorem je Vratislav Karel Novák.

²⁰⁵BLAŽEK, Petr. *Propaganda a rituál: Svátek práce v Českých dějinách a zvláště v období komunistického režimu*. JSNS.CZ [online]. [cit. 2018-04-27]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/download-lecture-material/11822?activityId=17741&lectureId=15630>, str. 1.

²⁰⁶Tamtéž str. 1.

²⁰⁷Tamtéž str. 1.

²⁰⁸Tamtéž str. 2.

Průběh 1. máje se vyznačoval průvody jdoucích a oslavujících lidí, kteří nesli obrazy komunistických vůdců, jako byl Gottvald a Stalin.²⁰⁹ V Rudém právu a jiných novinách byla tématem kritika kapitalistických zemích a jejich údajná snaha o sabotování a zpomalování dělnických revolucí na celém světě a zároveň oslava domnělých úspěchů komunistického režimu.²¹⁰ 1. máj také doprovázelo provolávání různých hesel zdůrazňujících údajné věčné přátelství mezi Českoslováky a Sovětským svazem nebo jednoduše oslavující marxismus-leninismus.²¹¹ Součástí průvodu byly také ozbrojené jednotky a policie.²¹² Přibližně takhle vypadal průběh 1. máje každý rok, avšak od roku 1967 dochází v Československu k uvolnění represivního režimu, tomuto období se také přezdívá Pražské jaro. Z toho důvodu byl i 1. máj v roce 1968 odlišný od předchozích let. Některé prvky sice zůstaly při starém, nicméně novinkou byla uvolněnější cenzura a otevřená kritika komunistické strany nejenom lidmi v průvodu, ale i v novinách.²¹³ Například v jednom z článků v Rudém právu z 1. května 1968 se můžeme dočíst o kritice dřívějších vyšetřovacích metod z 50. let a vykonstruovaných procesech a i jakéhosi přiznání „sektářské role“ komunistické strany.²¹⁴ Avšak reformní přístup KSČ v této době trval jen velice krátce. V témže roce 21. srpna Varšavská vojska obsadila ČSSR, aby tento proces demokratizace ukončila. Po této akci následovala obnova cenzury a normalizačních postupů z doby před Pražským jarem.

Velkou důležitostí v Československu měly také takzvané spartakiády. První spartakiáda se konala už za první republiky v roce 1921, kdy ji pořádala Federace dělnických tělocvičných jednot.²¹⁵ Později v období komunistické vlády byl název spartakiáda převzat Československým svazem tělesné výchovy a sportu, která od této doby

---

²⁰⁹Tamtéž str. 2.

²¹⁰*Náš hlas je slyšet všude!*. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-27]. 1. května 1958. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1958/5/1/1.png>.

²¹¹*Pozdrav ze země Sovětů*. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-27]. 1. května 1958. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1958/5/1/2.png>.

²¹²BLAŽEK, Petr. *Propaganda a rituál: Svátek práce v Českých dějinách a zvláště v období komunistického režimu*. JSNS.CZ [online]. [cit. 2018-04-28]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/download-lecture-material/11822?activityId=17741&lectureId=15630>, str. 3.

²¹³Tamtéž str. 3.

²¹⁴*Předváleční komunisté k dnešku*. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-28]. 1. května 1958. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/5/1/1.png>.

²¹⁵SWIERCZEKOVÁ, Lucie. *Spartakiády*. Národní muzeum [online]. [cit. 2018-04-28]. Praha: Archiv sportu a tv, 2007, Dostupné z: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/novod_dejiny/telesna_vychova/spartakiady.pdf.

spartakiády také uskutečňovala.²¹⁶ Od roku 1960 se spartakiády konaly každých 5 let. Podobu spartakiád charakterizovala velká tělovýchovná akce, které se účastnilo na desetitisíce sportovců – to vše bylo vlastně podle vzoru dřívějších všesokolských sletů, na kterých se konaly sportovní akce ve většině věkových kategorií. Nicméně sokolské slety byly zrušeny v rámci komunistické strategie „boje proti minulosti“.²¹⁷ Posledním všesokolským sletem v poválečném Československu byl 9. všesokolský slet v roce 1948, který vyjádřil znepokojení a nesouhlas s nastalou politickou situací v ČSR.²¹⁸ Z tohoto důvodu se komunisté rozhodli organizaci Sokol zrušit a místo něj zřídili Československý svaz tělesné výchovy a sportu. Spartakiády byly pro komunisty něčím, co se mělo se všesokolskými slety poměřit a nakonec je překonat ve všech ohledech.²¹⁹ Spartakiády také byly pro KSČ způsob, jak vyjádřit svoji symboliku síly, zdraví, obranyschopnosti, vzdoru vůči západním státům, ale také jednoty a spořádanosti lidu.²²⁰ Nicméně na rozdíl od všesokolských sletů se spartakiád pravidelně účastnila i armáda. Na vyobrazeních z této doby můžeme vidět armádu a běžný lid, nicméně, jak tvrdí historik a literární vědec Petr Roubal, na rozdíl od vyobrazení běžného lidu na spartakiádách se na těch s vojáky nesměla vyskytnout nedokonalost – armáda totiž měla symbolizovat sílu a krásu československého lidu.²²¹ Ačkoliv lid samotný – bez armády - měl vyjadřovat především masovost a lidovost spartakiád.²²²

---

²¹⁶Tamtéž str. 2.

²¹⁷MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Pražská imaginace, 1992., str. 65.

²¹⁸"*Nikdo nesmí diktovat koho máme milovat*" [online]. , 1 s. [cit. 2018-04-29]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/sokol/panel33.pdf>.

²¹⁹MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Pražská imaginace, 1992., str. 66.

²²⁰Tamtéž str. 66.

²²¹ROUBAL, Petr. *Československé spartakiády*. Vydání 1. Praha: Academia, 2016., Šťastné zítřky; sv. 22., str. 214.

²²²Tamtéž str. 214.

7. Analýza komunistické propagace v Československu

Jak jsme si v minulé kapitole uvedli, náboženské prvky v komunistické praxi se mohly projevovat různě. Mohlo jít například o kult osobnosti vůdce, posvátnou vedoucí úlohu komunistické strany nebo fanatické přesvědčení o správnosti idejí marxismu-leninismu. Komunisté se vždy snažili vnutit tyto ideje ostatním lidem především za pomoci propagandy. Vzhledem k důležitosti analýzy propagandistických myšlenek jsem vybral autora, který analýzu propagandistických proslavů prováděl. Tímto badatelem je Petr Fidelius, který prováděl podrobný rozbor takové komunistické propagandistické řeči v novinách, které byly běžně po kontrolou KSČ. Fidelius se především zaměřuje na to, jaké jsou vztahy mezi lidmi a stranou KSČ tak, jak to chápou právě komunisté, a také jak takové myšlení chtěli rozšířit a co všechno ve své řeči vyjadřovali. Komunistická propaganda podle Fideliuse dělila občany podle pojmů „pracující lid“ a „ty, jež kráčí po boku lidu“²²³. Mezi těmito dvěma složkami existuje zvláštní spojení. Fidelius nám tu popisuje něco, co bychom mohli z religionistického pohledu nazvat jako spojení mezi bohem a prorokem. „Lid“ v tomto případě představuje tu mocnější a větší část – božskou část. „Ti, jež kráčí po boku lidu“ jsou v tomto případě uměleční pracovníci a představují ten slabší a závislý prvek – prorocký. Fidelius nám popisuje případ, kdy lid skrz tyto umělecké pracovníky promlouvá.²²⁴ Fidelius tvrdí, že je tomu tak v jedné z vět uvedených v úvodníku Rudého práva²²⁵, která prohlašuje, že „Hlas lidu zazněl naplno ze slov, která tu pronesli Jan Kozák, Bohumil Říha, Jan Seidel a další umělci.“²²⁶ Fidelius se dále zabývá výrazem „pracující lid“ a snaží se zjistit, kdo vše do něj patří, či nepatří. Tvrdí, že celý výraz totiž v Rudém právu není dost dobře definován, přestože zastává tak důležitou funkci. Fidelius nakonec vysvětluje, že jádrem lidu je strana a ta v podstatě rozhoduje neustále v reálném čase, kdo do lidu patří a kdo ne (fakticky je postavena výš

---

²²³To mají být např.: uměleční pracovníci.

²²⁴FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, c1998, str. 21 – 22.

²²⁵*Rudé právo - úvodník*. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-11]. 31. leden 1977. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1977/1/31/1.png>.

²²⁶FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, c1998, str. 21.

než lid).²²⁷ Komunistická strana tak, jak nám ji Fidelius popisuje s poukazem na úvodník Rudého práva z roku 1977²²⁸, má jakousi až posvátnou úlohu vedení člověka k socialismu.²²⁹ Fidelius vysvětluje, že komunistická strana svoji úlohu vedení lidu staví na vědeckosti, o které nám dokáže jen tvrdit, že vychází z marxisticko-leninské ideologie. Fidelius dále nastiňuje, jak je strana chápána, a dodává, že právě tato „vědeckost“ dává straně právo tvrdit v podstatě cokoli a lidé jsou povinni tomu věřit. Omyl komunistické strany je sice možný, ale, jak tvrdí Fidelius, jen v případě, že tak určí sama, a i tak lze o omylu mluvit jen za změněných historických podmínek, protože to, co se dnes může jevit jako omyl, bude strana považovat za jediný správný postup z historického hlediska té předešlé doby, dodává.²³⁰ Jak Fidelius dále popisuje, zpochybňovat jakákoliv tvrzení strany je tvrdě trestáno, tudíž lze říci, že jde o tabu jako je tomu v některých náboženstvích²³¹.

Pokud bychom chtěli nalézt další možné náboženské prvky v komunistických stranách, například rituály, dobrým příkladem je v tomto případě stranická čistka. I zde nám pomáhá analýza provedená Fidelusem. Sám dochází k závěru, při němž tvrdí: „Všechno spíše nasvědčuje tomu, že jde o jakési rituální úkony, jež mají ve struktuře strany své pevné místo.“²³² Při čistkách docházelo bez zjevných důvodů k zatýkání, obviňování z velezrady a sabotáží mezi členy strany. Ani nejloajálnější a nejvýše postavení komunisté si nemohli v této době být jistí, že nebudou zatčeni a odsouzeni k těžkým trestům. To se nejčastěji dělo při čistkách prováděných v Sovětském svazu před druhou světovou válkou. V SSSR ve většině případů byli obvinění popraveni. Ale ani sami vykonavatelé těchto čistek nebyli v bezpečí. Například Nikolaj Ježov – šéf sovětské tajné policie NKVD - byl popraven při jedné čistce v roce 1940.²³³ Nutno však poznamenat, že čistky v Sovětském svazu (a ještě některých jiných státech s komunistickým režimem) se netýkaly jen členů strany, ale všech obyvatel SSSR.

---

²²⁷Tamtéž str. 45.

²²⁸Rudé právo - úvodník. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-11]. 15. říjen 1977. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1977/10/15/1.png>.

²²⁹FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, c1998, str. 76 – 77.

²³⁰Tamtéž str. 78.

²³¹Například tabu zákazu pití alkoholu a jzení vepřového v islámu.

²³²FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, c1998, str. 84.

²³³PETROV, Nikita, *Stalin's Loyal Executioner*, str. 182.

Propaganda komunistické strany také často zvýrazňovala potřebu práce, tvorbu průmyslu, především těžkého průmyslu, ničím neomezeného technologického pokroku a jeho rychlé zavedení do společnosti. Často to propagandisté odůvodňovali blíže neurčenou vědou. Christopher Dawson se domnívá, že ve skutečnosti zde můžeme pozorovat vliv saintsimonistů.²³⁴ To byli jedni z prvních technologických idealistů. Dawson se domnívá, že tito lidé přímo věřili v technologický pokrok jako věřící některého náboženství. C. Dawson je nám dále přibližuje a tvrdí, že saintsimonisté se domnívali, že novými duchovními jsou vědci, kteří rozšíří technologický pokrok.²³⁵ Díky tomu dojde k vyléčení všech sociálních chorob reorganizací společnosti a průmyslníci přitom pak měli hrát neméně důležitou roli časné moci.²³⁶ Toto Dawsonovo stanovisko se zdá být velmi pravděpodobné, vezmeme-li v úvahu, s jakým důrazem se komunisté snažili prosadit rozsáhlou průmyslovou výrobu s technologickým pokrokem. Technologie, věda a průmyslová práce byly tedy jedněmi z ústředních objektů komunistické moci, k nimž přistupovali způsobem, který bychom mohli označit za náboženský.

Podle Fideliuse jsou tito oslavovaní vůdcové také produktem komunistické strany.²³⁷ Fidelius tvrdí, že je jeden silný vůdce jakoby evolučním vyvrcholením strany.²³⁸ Strana je podle něj zpočátku ovládána více různými vůdci, kteří mezi sebou soupeří o moc. Tento stav není příliš ideální. Proto se množství těchto vůdců podle Fideliuse snižuje na stále menší množství, až zbyde na vrcholu jen jediný. Celý tento systém strany a společnosti má podle Fideliuse podobu se širokou základnou, pak stoupá pyramidovitě vzhůru, až je zakončen vrcholem.²³⁹ Tento tvar je podle něj dokonalý, a tak se ho komunisté snaží dosáhnout. Já se navíc domnívám, že tento systém může vysvětlovat, i proč byli tito straničtí vůdcové vyzdvihováni s náboženskou úctou. Je to pravděpodobně způsobeno neumožněním v komunistickém systému věnovat náboženské rituály a úctu bohu nebo alespoň hrobům posvátných. Důsledkem toho je, že lidi, jež byli na tyto rituály zvyklí, si

---

²³⁴ DAWSON, Christopher. *Bohové revoluce*. Praha: Vyšehrad, 1997, str. 152.

²³⁵ Tamtéž str. 152.

²³⁶ Tamtéž str. 152.

²³⁷ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, c1998, str. 85 – 86.

²³⁸ Tamtéž str. 86.

²³⁹ Tamtéž str. 86.

budou hledat náhražku. V tomto případě se ideální náhražkou jeví právě vůdce komunistické strany. Celý proces takového nahrazení není okamžitý, ale trvá minimálně několik desetiletí.

Závěr

Komunistická hnutí začala svoji existenci před více jak sto lety jako dělnická hnutí volající po marxistické společnosti. Na začátku 20. století bychom mohli říct, že komunismus slavil úspěch, a to díky úspěšnému převzetí vlády na území dnešního Ruska. Po druhé světové válce následovaly další revoluce v jiných zemích²⁴⁰, které se řídily myšlenkami marxismu-leninismu.

Avšak dnes můžeme říct, že komunistická společnost nikdy nefungovala podle Marxových idejí. V tomto případě bychom mohli dokonce použít přirovnání z publikace *Velký inkvizitor*. Mohli bychom například přirovnat komunistickou stranu k církvi, která se zde stala něčím jiným, než chtěl Ježíš. Už totiž nenásleduje Ježíšovy ideje – nechce svobodu pro člověka, naopak soustředí se už jen na udržení své vlády.²⁴¹ Komunistická strana se stala přesně takovou organizací, na kterou narazíme při čtení tohoto díla. Domnívám se totiž, že přestože radikálního Marxe zcela jistě nemůžeme přirovnat k mírumilovnému Ježíšovi a rozhodně bychom v jeho myšlenkách neměli hledat ani nějakou „správnost“ nebo „dobro“²⁴², stále o něm můžeme říct, že splňoval aspoň tu funkci tvůrce a zakladatele komunismu, který by pak asi nebyl spokojen s některými charakteristikami komunistické společnosti v Sovětském svazu a jiných zemích. Marxovy myšlenky se odlišují například v tom, že nikde netvrdí, že strana má mít hierarchické uspořádání, na jehož vrcholu sedí „vůdce strany“, že uspořádání státu má mít centralistickou podobu a že komunistická strana má mít jakýsi posvátný monopol na vládnutí, který automaticky vylučuje všechny ostatní nekomunistické strany. Ačkoliv přiznávám, že tyto myšlenky jsou jen mé domněnky.

Pokud bych měl mluvit o náboženských prvcích v komunismu, domnívám se, že jsem na ně dokázal poukázat. Komunismus skutečně má objekty uctívání, které můžeme u něj

---

²⁴⁰Např. Jugoslávie, Československo a Maďarsko.

²⁴¹SOLOV'JEV, Vladimír Sergejevič et al. *Velký inkvizitor: nad textem F.M. Dostojevského*. Vyd. 1. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, ©2000. 334 s.

²⁴²Sám urážel slovanské národy a tvrdil, že by měly být vyhubeny – včetně českého.

najít v osobách vůdců, jako byl Stalin a Lenin, a v jejich kultech osobností. Tyto uctívané objekty byly často ještě více sakralizovány neustálými oslavami jejich činů, zobrazováním, které si leckdy nezadalo s vyobrazením pravoslavných světců. Jak jsem také v některých kapitolách pojednal, komunismus disponoval i velkým množstvím svátků, které byly pro komunistické režimy velmi důležité – až natolik, že se jejich slavení stalo povinností, kde se účast kontrolovala, a šlo tedy o jakýsi nucený rituál. Komunistická strana je navíc antisystémová – odmítá stávající systém vládnutí, pokud není sama u moci. Jakmile se komunisté dostanou k moci – soustředí se především na její udržení a k tomu má pravděpodobně dopomoci i šíření vlastních náboženských nauk a rituálů, jejichž účelem je přesvědčit lidi o posvátné úloze vlády komunistů a jejich strany. Možná, že je to právě díky tomuto cíli, proč komunistické strany vždy perzekuovaly ostatní náboženské skupiny – pokud komunisté chtěli, aby lidé uspokojili své náboženské potřeby právě u nich, potřebovali se celkem logicky zbavit konkurence, kterou ostatní náboženské skupiny představovaly. Komunisté v tomto případě obvykle volili poměrně nekonvenční postupy, jako např. zmanipulované soudní procesy s knězi a snaha získat výše postavené duchovní na svoji stranu. Poté, co se komunisté zbavili těchto konkurenčních prvků v podobě ostatních náboženských skupin, mohl komunismus rozjet naplno šíření vlastních rituálů. Tyto rituály měly často sekulární podobu a nahrazovaly ty původní – náboženské. Jak jsme si již uvedli v předešlých kapitolách, mohlo se jednat o pohřbívání některých vůdců stran a revolucionářů, jako byl Lenin a Stalin, nebo u nás Gottwald – ti všichni totiž byli po své smrti uloženi do speciálních mauzoleí s podobnou poctou, jaká původně náležela pravoslavným světcům, jejichž hroby komunisté předtím zničili. I propaganda komunistů, kterou jsem rozebral v jedné z posledních kapitol, obsahovala značné množství odkazů na posvátnost komunistické strany.

Z těchto a jiných důvodů, které jsem v této práci uvedl v jiných kapitolách, se domnívám, že můžu prohlásit, že komunismus skutečně představoval formu náboženství podle definice, kterou jsem stanovil na začátku práce, a zadaný úkol pro tuto práci jsem tedy splnil. Pro zpracování této práce jsem použil i všechnu literaturu

stanovenou v zadání práce. Použil jsem i množství internetových zdrojů, u kterých jsem si byl jistý jejich věrohodností a pravdivostí.

Na závěr mohu jen dodat, že komunismus existuje dodnes – např. v Čínské lidové republice a Severní Koreji. Komunistické strany existují dodnes v mnoha státech, i když nejsou u moci a svůj antisystémový přístup nikterak nezměnily, stejně jako se nezměnila jejich členská základna a voliči. A myslím, že ještě dlouho existovat budou, pravděpodobně aby vyčkaly na vhodnou příležitost znovu získat sympatie nespokojených lidí svým populismem. Komunisté bezpochyby čekají, že jsme se z historie nepoučili a že budeme historické chyby opakovat, aby se znovu dostali k moci.

Bibliografie

PRIMÁRNÍ LITERATURA

Aktuální otázky vědeckého komunismu. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1987. 125 s.

ARENDR, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Překlad Jana Fraňková. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2013. 679 s. Knihovna novověké tradice a současnosti; sv. 75. ISBN 978-80-7298-483-1.

BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2., přeprac. vyd. Praha: Dokořán, 2012. 215 s. Bod. ISBN 978-80-7363-266-3.

BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 402 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-86432-21-1.

BOCHEŇSKI, Józef Maria. *Marxismus-leninismus: věda nebo víra*. Přeložil Břetislav HORYNA. Olomouc: Velehrad, 1994, 159 s. Studium. ISBN 80-901614-5-6.

BUDIL, Ivo T. (Ed.). *Totalitarismus : Interdisciplinární přehled*. Plzeň: Katedra antropologie, Fakulta filozofická Západočeské univerzity, 2005- .

BULÍNOVÁ, Marie, ed., JANIŠOVÁ, Milena, ed. a KAPLAN, Karel, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. [Díl] 1, Církevní komise ÚV KSČ ("církevní šestka"): Duben 1949 - březen 1950*. Brno: Doplněk, 1994. 504 s. Edice dokumentů. ISBN 80-85270-29-3.

DAWSON, Christopher. *Bohové revoluce*. Překlad Miroslav Kratochvíl. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1997. 167 s. Historica. ISBN 80-7021-171-7.

FIALA, Petr, ed. a HANUŠ, Jiří, ed. *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 217 s. Historia ecclesiastica; sv. 11. ISBN 80-85959-98-4.

FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 1998. 216 s. Paprsek; sv. 2. ISBN 80-86138-03-8.

GENTILE, Emilio. *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. 223 s. ISBN 978-80-7325-153-6.

GREGOR, A. James. *Totalitarismus a politické náboženství: intelektuální historie*. Překlad Jana Ogrocká a Jiří Ogrocký. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. 371 stran. ISBN 978-80-7325-361-5.

KALVODA, Josef. *Role Československa v sovětské strategii*. Překlad Vladimír Petkevič. Kladno: Dílo, 1999. 426 s., [32] s. obr. příl. Paměť; sv. 2. ISBN 80-902530-1-6.

KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1993. 440 s. Studie - materiály - dokumenty; sv. 3. ISBN 80-85270-22-6.

KOMÁRKOVÁ, Božena a MÜLLER, Jiří, ed. *Božena Komárková a její hosté: eseje a rozhovory*. 1. vyd. Heršpice: EMAN, 1991. 179 s. ISBN 80-900696-0-6.

KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005. 1109 s. Dějiny Evropy; sv. 8. ISBN 80-7203-612-2.

LENIN, Vladimír Il'jič. *O ateizme náboženstve a církvi: (zborník článkov, listov a iných materiálov)*. 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1974. 294 s. Knižnica marxizmu leninizmu.

LENIN, Vladimír Il'jič. *Spisy. Sv. 5, Květen 1901-únor 1902*. 1., autoris. vyd. Praha: SNPL, 1953. 584, [1] s. Spisy / V.I. Lenin.

MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Pražská imaginace, 1992. 126 s. ISBN 80-7110-100-1.

MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 134 s. Politologická řada; sv. 3. Studium. ISBN 80-85959-43-7.

MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Manifest komunistické strany*. 9. vyd. v SPN. Praha: SPN, 1984, 47 s. Komunistický svaz mládeže.

MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Werke*. Berlin: Dietz Verlag, 1968, 39 sv.

MARX, Karl, ENGELS, Friedrich a LENIN, Vladimír Il'jič. *O ateismu*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. 208 s.

MARX, Karl et al. *K filosofickým otázkám: [sborník]*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. 474 s. Knižnice marxismu-leninismu.

MARX, Karl. *Kapitál: kritika politické ekonomie. Díl první, kniha první, Výrobní proces kapitálu*. 1., aut. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953. 902 s.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Kult rozumu a nejvyšší bytosti: (1793-1794)*. V Praze: Adolf Synek, 1934. 39 s. Omnia; sv. 33.

MCDERMOTT, Kevin a Jeremy AGNEW. *The Comintern. A history of international Communism from Lenin to Stalin*. London: St. Martin's Press, 1997. ISBN 0312162774.

MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1990. 399 s. ISBN 80-206-0180-5.

MONTEFIORE, Simon Sebag. *Stalin: the court of the red tsar*. New York: Alfred A. Knopf, 2003. xxvii, 785 s., [32] s. obr. příl. ISBN 1-4000-4230-5.

PACHMAN, Luděk. *Boha nelze vyhnat: od marxismu zpět ke křesťanství*. Ve Vyšehradu vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1990. 82 s. ISBN 80-7021-050-8.

POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. Praha: Oikoymenh, 1994, 388 s. Oikúmené. ISBN 80-85241-54-4.

ROUBAL, Petr. *Československé spartakiády*. Vydání 1. Praha: Academia, 2016. 405 stran, xiv stran obrazových příloh. Šťastné zítřky; sv. 22. ISBN 978-80-200-2537-1.

SARKISSIAN, Ani. *The varieties of religious repression: why governments restrict religion*. New York, NY: Oxford University Press, [2015], ©2015. xi, 245 stran. ISBN 978-0-19-934808-4.

SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2009. 482 s., [24] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-257-0105-8.

SOLOV'JEV, Vladimír Sergejevič et al. *Velký inkvizitor: nad textem F.M. Dostojevského*. Vyd. 1. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, ©2000. 334 s. Studie; 6. ISBN 80-86045-29-3.

SOLŽENICYN, Aleksandr Isajevič. *Souostroví Gulag: 1918-1956: pokus o umělecké pojednání*. 2., upr. vyd., V OK Centru a v ČSFR 1. Praha: OK Centrum, 1990. 3 sv. ISBN 80-900270-0-8.

JUNG, Carl Gustav, BARZ, Helmut, ed. a PLOCEK, Karel, ed. *Obraz člověka a obraz Boha*. Překlad Karel Plocek. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001. 506 s. Výbor z díla C.G. Junga; sv. 4. ISBN 80-85880-11-3.

VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. 597 s., [46] s. obr. příl. ISBN 80-7266-179-5.

VOEGELIN, Eric. *Politická náboženství*. Překlad Jan Frei. Vydání první. Praha: OIKOYMENH, 2015. 87 stran. Oikúmené. Malá řada; svazek 18. ISBN 978-80-7298-216-5.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BLAŽEK, Petr. *Propaganda a rituál: Svátek práce v Českých dějinách a zvláště v období komunistického režimu*. JSNS.CZ [online]. [cit. 2018-04-27]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/download-lecture-material/11822?activityId=17741&lectureId=15630>,

Die neue komitern, in: Der Monat, Berlin 1949, sešit 4.

LENIN, Vladimír Il'jič. *Spisy. Zv. 16. September 1909-december 1910*. [Autor] V.I. Lenin. 1. vyd. Bratislava: Slov. vydav. polit. lit., 1958. 444 s.

TROCKIJ, Lev. Pravda. Moskva: Komunistická strana, 1912, 1923(5).

GÓRNY, Grzegorz. Komunistické antidesatero. *Immaculata*. 2018, 1/2018(154),

JANSEN, Marc a Nikita PETROV. *Stalin's Loyal Executioner: People's Commissar Nikolai Ezhov, 1895-1940*. Ilustrované vydání. Hoover Institution Press, 2002. ISBN 0817929029.

VACÍN, Luděk. *Náš pracující lid nedal setlíti tělu Klementa Gottwalda – příspěvek k dějinám pražského mauzolea* [online]. [cit. 2018-03-23]. Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no21/090-115.pdf>

VAŠKO, V. *Mírové hnutí katolického duchovenstva – pátá kolona v církvi*. Katolický týdeník, příloha Perspektivy 10. říjen 1996

VOLOKITINA, Tat'jana Vladimirovna, ed. et al. *Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov 1944-1953 gg*. Moskva: Sibirskij chronograf, 1997-1998. 2 sv. ISBN 5-87550-060-3.

Konečný návrh na pomník J.V. Stalina na letenské pláni. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-27]. 9. červen 1951. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1951/6/9/1.png>

Náš hlas je slyšet všude!. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-27]. 1. května 1958. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1958/5/1/1.png>

Nikdo nesmí diktovat koho máme milovat [online]. , 1 s. [cit. 2018-04-29]. Dostupné z:

<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/sokol/panel33.pdf>

PALÁN, Aleš. *Číhošť: křížek se pohnul několikrát. Katolický týdeník* [online]. 2007 [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/tema/cihost-krizek-se-pohnul-nekolikrat.html>

Pozdrav ze země Sovětů. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-27]. 1. května 1958. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1958/5/1/2.png>

Předváleční komunisté k dnešku. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-28]. 1. května 1958. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/5/1/1.png>

Rudé právo - úvodník. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-11]. 15. říjen 1977. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1977/1/31/1.png>

Rudé právo - úvodník. In: *Ústav pro českou literaturu* [online]. [cit. 2018-04-11]. 31. leden 1977. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1977/1/31/1.png>

RŮŽIČKA, Daniel. *Číhošťský zázrak*. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/a_cihost.php

SWIERCZEKOVÁ, Lucie. *Spartakiády*. *Národní muzeum* [online]. [cit. 2018-04-28]. Praha: Archiv sportu a tv, 2007, Dostupné z: http://www.nm.cz/admin/files/HM/download/novod_dejiny/telesna_vychova/spartakiady.pdf